

Hoshiya

1-qisim ••• Hoshiya peyghemberning pahishe bir ayalni öz emrige élishi

¹ Perwerdigarning kalami — Uzziya, Yotam, Ahaz we Hezekiyalar Yehudagha, Yoashning oghli Yeroboam Israilgha padishah bolghan waqitlarda, kalam Beerining oghli Hoshiyagha keldi; □ ² Perwerdigarning Hoshiya arqiliq kelgen sözining bashlinishi —

Perwerdigar Hoshiyagha: «Barghin, pahishilikke bérilgen bir ayalni emringge alghin, pahishiliktin bolghan balilarni öz qolunggha alghin; chünki zémin Perwerdigardin waz kéchip pahishilikke pütünley bérildi» dédi. □ ³ Shuning bilen u béríp Diblainning qizi Gomerni emrige aldi; ayal uningdin hamilidar bolup bir oghul tughdı.

□ **1:1** «Yoashning oghli Yeroboam Israilgha padishah bolghan waqitlarda...» — «Israil» bu kitabta adette Israilning «shimaliy padishahliqi»ni körsitidu. Hoshiyaning bësharetlirining köpinchisi «shimaliy padishahliq» toghruluqtur. Bezi waqitlarda «Israil» toluq on ikki qebile (jümlidin Yehuda)ni ichige alidu. Mundaq ehwalda biz buni küchimizning bariche izahlap qoyimiz. Bu kitabta Israilning Yeroboamdin keyinki padishahliri tilgha élinmighan. Peyghember belkim ularni tilgha alghuchiliqi yoq dep qarighan bolushi mumkin. □ **1:2** «Barghin, **pahishilikke bérilgen bir ayalni emringge alghin, pahishiliktin bolghan balilarni öz qolunggha alghin**» — balilar téxi tughulmighanidi. Biraq uning keyin tughulghan üç balisidin ikkisi Gomerning pahishilikidin bolghan.

⁴ Perwerdigar uninggha: «Uning ismini «Yizreel» dep qoyghin; chünki yene azghina waqit ötkende, Men «Yizreel»ning qénining intiqamini Yehuning jemeti üstige qoyimen we Israil jemetining padishahliqigha xatime bérimen. □ ⁵ We shu künide emelge ashuruliduki, Men Israilning oqyasini Yizreel jilghisida sundiriwétimen».□

⁶ *Gomer* yene hamilidar bolup, qiz tughdi. Perwerdigar Hoshiyagha: «Uning ismini «Lo-ruhamah» dep qoyghin; chünki Men Israil jemetige ikkinchi rehim qilmaymen, ularni qet'iy kechürüm qilmay-

□ **1:4 «Uning ismini «Yizreel» dep qoyghin»** — «Yizreel» «Xuda térighan» yaki «Xudaning térighini» dégen menide, we yene «Xuda tarqitidu» dégen menide. Israilning shimaliy teripidiki «Yizreel» dégen jilghida dehshetlik bir qirghinchiliq bolghan. Yehu isimlik bir serdar Israilning shu waqittiki padishahi Yehoramni we ordidikilerni, jümlidin rezil xanish Yezebelni öltürüwetti. Bu ishlar Xudaning Yehoram üstige bolghan jazasi bolghini bilen, Yehu uchigha chiqqan qanxor adem bolup, Xuda uninggha tapshurghan jazaliq wezipisidin halqip nurghun gunahsiz ademlernimu öltürüwetti. Gerche bu ish 100 yil ilgiri bolghan bolsimu, Israil uning gunahliqini étirap qilip baqmighan (Tewrat, «Padishahlar» 9-10-bab). «Yizreel» jilghisi Gidéon hakim bolghan waqtda Israilning shanliq bir ghelibisining soruni idi («Hak.» 6-7-bab), bu jay Yehuning waqtda qirghin soruni bolghan, kelgüside Israilning chong meghlubiyitining soruni bolidu. □ **1:5 «Men Israilning oqyasini Yizreel jilghisida sundiriwétimen»** — Asuriye impériyesi miladiyedin ilgiriki 733-yili Israilning shimaliy rayonlirigha bésip kirip, Yizreel jilghisini ishghal qilip, barliq shimallqlarni, jümlidin Giléad we Galiliyeliklerni esirge chüshürüp élip ketti. Shu weqeler bilen Israilning herbiy küchi («oqyasi») sunduruwétildi.

men; □ ⁷ Biraq Yehuda jemetige rehim qilimen we ularning Xudasi bolghan Perwerdigar arqiliq ularni qutquzimen; ularni oqyasiz, qilichsiz, jengsiz, atlarsiz we atliq eskersiz qutquzimen» — dédi.□

⁸ Gomer Lo-ruhamahni emchektin ayrighandin keyin yine hamilidar bolup oghul tughdi; ⁹ *Reb*: «Uning ismini: «Lo-ammi» dep qoyghin; chünki siler Méning xelqim emes we Men silerge *Perwerdigar*

□ **1:6** «Gomer yine hamilidar bolup, qiz tughdi. Perwerdigar Hoshiyagha: «Uning ismini «Lo-ruhamah» dep qoyghin»... dédi — «Lo-ruhamah» «rehim qilinmighan (qiz)» dégen menide. «Gomer yine hamilidar bolup, qiz tughdi». Bu ayette 3-ayettikige oxshash «uningin ... tughdi» dégen bir ibare bolmighachqa «Lo-ruhamah» Hoshiyaning öz balisi emes idi. □ **1:7** «Biraq Yehuda jemetige rehim qilimen we ularning Xudasi bolghan Perwerdigar arqiliq ularni qutquzimen; ularni oqyasiz, qilichsiz, jengsiz, atlarsiz we atliq eskersiz qutquzimen» — bu bésharet belkim Asuriye impériyesining qoshunining Yehudagha tajawuz qilidighanliqi we shundaq bolsimu Perwerdigarning Perishtisinin wasitisi bilen Asuriyani (derweqe héch jeng bolmayla) yoqitidighanliqini körsitidu (miladiyedin ilgiriki 702-yili). Bu ayetning qiziq bir yeri shuki, Perwerdigar «Perwerdigar arqiliq» bu ishni qilidu. Démek «Perwerdigarning Perishtisi»ning Özini Xuda déyishke bolidu. Bashqa yerde söhbetleshkinimizdek, ishinimizki «Perwerdigarning Perishtisi» del Xudaning «Kalami» Eysa Mesihning Özidur («Yesh.» 36-38-bablarni körüng). Mezkur bésharetning bir netijisi belkim Israilda turghan bezi ixlasmen kishiler Yehuda zéminigha ötüp, olturaqlashqan bolsa kérek.

bolmaymen» dédi.□

Hoshiya Israilning axirqi zamandiki bexti toghruluq béshareet béridu

¹⁰ — Biraq Israilning balilirining sani déngizdiki qumdek bolup, uni ölçigili yaki sanighili bolmaydu; «Siler méning xelqim emessiler» déyilgen jayda shu emelge ashuruliduki, ulargha: «*Siler tirik Tengrining oghulliri!*» — déyilidu. ■

¹¹ Israil baliliri we Yehuda baliliri birge yighilidu, özlirige birla bashni tikleydu we turghan zémindin chiqidu; chünki «Yizreelning küni» ulughdur! Aka-ukiliringlarga «Ammi! (*Méning xelqim!*)» we singilliringlarga «Ruhamah! (*rehim qilin'ghan!*)» — denglar!□ ■

2

□ **1:9** «Reb: «Uning ismini: «Lo-ammi» **dep qoyghin**»... dédi» — «Lo-ammi» «Méning xelqim emes» dégen menide. Bu isim Gomerning balisining bashqa erdin bolghanliqini bildüridu, shuningdek Xuda aldida Israilning ehwalini körsitidu. «Men ular üçün Perwerdigar bolmaymen» (yaki «Men siler üçün bolmaymen» yaki «Men siler üçün «Ezeldin Bar Bolghuchi» bolmaymen») dégen ibare, Xudaning Musa peyghemberge tapshurghan Öz namini, yeni «Yahweh» («Men Özümdurmen»)ni közde tutidu. Démek, «Men silerdin xewer alidighan Xudayinglar bolmaymen». ■ **1:10** Yar. 32:11; Rim. 9:25, 26 □ **1:11** «turghan zémin» — Israillar sürgün qilin'ghan zémin bolsa kérek. «turghan zémindin chiqidu» — yaki «turghan zéminda yashinidu». «Yizreelning küni» — bu künning néme ikenliki 2:14-23-ayette körünidu. Bu ayet üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **1:11** Yesh. 11:13; Yer. 3:18; Ez. 37:16, 22; Ef. 2:14, 15, 16

Israilgha qilin'ghan terbiyilik jaza — Xudaning sözining dawami

1-2 — Ananglarga dewayimni yetküzüp, uning bilen dewalishinglar; chünki u Méning ayalim emes we Men uning éri emes; u pahishilik turqini chirayidin, zinaxorluq haletlrini köksining arisidin yaqatsun!□

³ Bolmisa, Men uni qip-yalingach qilip qoyimen, tughulghan künidikidek anidin tughma qilip qoyimen;

Men uni xuddi chöl-bayawan'gha oxshash qilimen, Uni bir qaghjiraq yerge aylandurimen, Uni usuzluq bilen öltürimen;

⁴ Uning balilirigha rehim qilmaymen, Chünki ular pahishiliklerdin törelgen balilardur.

⁵ Chünki ularning anisi pahishilik qilghan, Ularni qarnida kötürgüchi nomussizliq qilghan; Chünki u: «Men manga nan we süyümni, yung we kanapimni, zeytun méyim we ichimlik-sharablimni teminligüchi ashnilirimgha intilip ularni qoghlshimen» — dédi.□

□ 2:1-2 «ananglarga dewayimni yetküzüp, uning bilen dewalishinglar; chünki u méning ayalim emes we men uning éri emes; u pahishilik turqini chirayidin, zinaxorluq haletlrini köksining arisidin yaqatsun!» — démisekmü bu sözler hem peyghemberning öz balilirigha hemde Xudaning öz xelqige éytqanliridur. Töwendiki sözler (14-3) asasen Xudaning Israilgha bolghan sözliri — Biraq beziliri peyghemberning öz ehwaligha mas kélidu. □ 2:5 «ichimlik-sharablimni teminligüchi ashnilirimgha intilip ularni qoghlshimen» — «ashnilirim» Israil choqun'ghan herxil butlarni, bolupmu «Baal»larni körsitidu. Nadan Israil ash-taam we nerse-kéreklerni Xuda emes, belki bu butlar teminleydu, dep qaraytti.

6 — Shunga mana, Men yolungni tiken-jighanliqlar bilan chitlap qorshivalimen, *Israilning* etrapini tam bilan tosimen, u chighir yollirini tapalmaydighan bolidu.

7 Shuning bilen u ashnilirini qoghlaydu, biraq ulargha yétishelmeydu;

Ularni izdeydu, tapalmaydu;

Shunglashqa u: «Men bérip birinchi érimni tépip, uning yénigha qaytimen; chünki ehwalim бүгүnkidin yaxshi idi» — deydu.

8 — U ziraetlerni, yéngi sharab we zeytun méyini teminligüchining Men ikenlikimni,

Özliri «Baal» butlarni yasashqa ishletken kümüş-altunni köp qilghuchining Men ikenlikimni zadi bilmidi.

9 Shunga Men qaytip kélimen, uningdiki ziraetlimni öz waqtida,

Yéngi sharablimni öz peslide élip kétimen,

Özümdiki ularning yalingachliqini yépushqa kéreklik yung-kanaplimni bermey qayturup kétimen;□

10 Hazir Men uning nomussizliqini ashnilirining köz aldida ashkarilaymen,

Héchkim uni qolumdin qutquzalmaydu.□

□ **2:9** «Shunga **men qaytip kélimen, uningdiki ziraetlimni ... élip kétimen, Özümdiki ... yung-kanaplimni bermey qayturup kétimen**» — Israillar Xudaning yénigha «qaytishi» kérek. Hazir eksiche Xuda ularning yénigha jazalashqa qaytidu. □ **2:10** «**Hazir men uning nomussizliqini ashnilirining köz aldida ashkarilaymen**» — mushu «ashniliri» dégen sözning menisi hazir sel kéngeytildi. Israil Xudaning qoghdishigha ishenmey, herqaysi butperes döletlerge tayinip ular bilen ittapaqdash bolmaqchi. Biraq Xuda Özige qilghan bu wapasizliqni hemme ademning közi aldida ashkarilaydu.

11 Shundaq qilip uning tamashalirigha xatime bérimen;

Uning héytlirigha! Uning «yéngi ay»lirigha!

Uning «shabat»lirigha! Qisqisi, uning barliq «jamaet ibadet sorun»lirigha xatime bérimen!□

12 We Men uning üzüm tallirini we enjür derexlirini weyran qilimen;

U bularni: «Bular bolsa ashnilirim manga bergen ish heqqilirimdur!» dégenidi;

Men bularni janggalgha aylandurimen, yawayi haywanlar ularni yep kétidu.■

13 Men uning béshigha «Baal»larning künlirini chüshürimen;

Chünki u *shu künliride* ulargha isriq salatti,

U özini üzükliri we zibu-zinnetliri bilen perdazlap, Ashnilirini qoghliship, Méni untudi — deydu Perwerdigar.□

Xuda axir béríp yenila Israilni muhebbiti arqiliq öziningki qilidu — «Yizreelning küni»

14 Shunga mana, Men uning könglini alimen, Uni dalagha élip kélimen, könglige sözleymen. □

□ **2:11** «Xatime bérimen; uning héytlirigha! Uning «yéngi ay»lirigha!...» — «yéngi ay»ning birinchi küni héyt küni hésablinatti. «Shabat» küni, yeni shenbe küni, dem élish küni idi. ■ **2:12**

Zeb. 80:12-13; Yesh. 5:5 □ **2:13** «men uning béshigha «Baal»larning künlirini chüshürimen» — démek, Xuda Israilning «Baal»largha choqun'ghan künlirining tégishlik jazasini ularning béshigha chüshüridu. □ **2:14** «Shunga mana, men uning könglini alimen, uni dalagha élip kélimen, könglige sözleymen»

— «shunga» dégen bu söz ademni tolimu heyran qilidu, elwette. Xudaning shapaiti daim dégüdek shundaq.

15 Shundaq qilip Men uninggha shu yerde üzümzarlirini qayturimen, «Aqor jilghisi»ni «ümid ishiki» qilip bérimen; Andin u shu yerde yashliq künliridikidek, Misir zéminidin chiqqan künidek küy-naxsha éytidu.□

16 We shu küni emelge ashuruliduki, — deydu Perwerdigar —«Sen Méni «érim» dep chaqirisen, Ikkinchi Méni «Baal»im démeysen.□

17 Chünki Men «Baal»larning namlirini séning aghzingdin élip tashlaymen, Ular bu nami bilen ikkinchi héchqandaq eslenmeydu.□

□ **2:15** «Shundaq qilip Men uninggha shu yerde üzümzarlirini qayturimen, «Aqor jilghisi»ni «ümid ishiki» qilip bérimen; andin u shu yerde yashliq künliridikidek, küy-naxsha éytidu» — bu ayettiki bezi sözlerning sherhi: — (1) «Aqor jilghisi» — Eslide Israil Pelestinni ishghal qilish üçün jeng qiliwatqan künlerde, «Aqan» (yaki Axor, menisi «aware») isimlik bir kishi Xudaning körsetmisige itaet qilmighachqa, pütkül Israil jengde meghlup boldi. Yeshua peyghemberning wasitisi bilen Aqanning gunahi éniqlan'ghandin kéyin, Israil Aqanni chalma-késeke qilip öltürüwetti. Andin Israil dühmendin qutquzuldi. «Aqanning ölümi ularni qutquzghan» dégili bolidu. Shunga mezkur ayetning menisi, belkim birsi ularning gunahlrini kötürüshi bilen, ular qutquzulidighan bolidu («Ye.» 7-babni körüng). (2) «yashliq künliri» — belkim Israilning «yéngi bir el» tughulghandek, Misirdin chiqqan waqtini körsitidu. (3) «naxsha éytidu» yene («Manga) jawab béridu» dégennimu bildüridu. □ **2:16** «Sen Méni «érim» dep chaqirisen, ikkinchi Méni «Baal»im démeysen» — «kirish söz»de éytqinimizdek, «Baal» dégen sözning bir menisi «igem» yaki «érim». □ **2:17** «Men «Baal»larning namlirini séning aghzingdin élip tashlaymen» — ibraniy tilida «Men «Baal»larning namlirini uning (yeni, Israilning) aghzidin élip tashlaymen».

18 Shuning bilan Men ular üçhün daladiki haywanlar, asmandiki uchar-qanatlar we yer yuzidiki ömüligüchiler bilen ehde tüzimen; Men oqya, qilich we jengni sundurup zémindin élip tashlaymen; *xelqimni* aman-ésen yatquzimen.■

19 Shundaq qilip Men séni ebedil'ebed Özümge baghlaymen; heqqaniyliqta, méhir-muhebbette, rehim-shepçetlerde séni Özümge baghlaymen;

□ 20 Sadaqetlikte séni Özümge baghlaymen, shuning bilan sen Perwerdigarni bilip yétisen.

□ ■ 21 We shu künide emelge ashuruliduki, «Men anglaymen» — deydu Perwerdigar, — «Men asmanlarning telipini anglaymen, bular yer-zéminning telipini anglaydu; 22 Yer-zémin ziraetlarning, yéngi sharab we zeytun méyining telipini anglaydu; we bular «Yizreel»ning telipini anglaydu! □ 23 We Men Özüm üçhün uni zéminda tériymen; Men «Lo-ruhamah»gha rehim qilimen;

■ 2:18 Ayup 5:23; Yesh. 11:6; Ez. 14:21; 34:25 □ 2:19 «Men séni ... Özümge baghlaymen» — bu söz adette qizni özige emrige élishini bildüridu. □ 2:20 «heqqaniyliqta, méhir-muhebbette, rehim-shepçetlerde... sadaqetlikte (séni Özümge baghlaymen)» — dégen sözler Xudaning qilidighanlirini süpetleydu, elwette.

Biraq ishinimizki, bu sözler yene kelgüsüdiki **Israilning** Xudaning muhebbitige bolghan inkasinimu bildüridu. Israil shu küni yene wapasiz bolmaydu. Bu chong bir özgirish, chong bir möjizidur! ■ 2:20 Yer. 31:33, 34 □ 2:22 «...bular «Yizreel»ning telipini anglaydu!» — «Yizreel» dégen isim «Israil» dégen isim bilen teleppuz jehette oxshiship kétidu, mushu yerde Israilni körsitidu.

Biraq Hoshiyaning birinchi oghli «Yizreel»ning anisining wapasizliqidin tughulup (2:4ni körüng) andin shu sewebidin atisidin ayrilghinidek, Israil «anisining wapasizliqi» bilen Xudasidin ayrilghan bolup, hazir Xudasi bilen epleshtürülgen bolidu.

Men «Lo-ammi»gha: «Méning xelqim!» deymen; we ular Méni: «Méning Xudayim!» — deydu. □ ■

3

Hoshiya öziqe wapasizliq qilip özidin ayrilghan ayalini qayturup ekilidu

¹ We Perwerdigar manga: — Yene barghin, ashni teripidin söyülgen, zinaxor bir ayalni söygin; gerche Israilar yat ilahlar teripige éghip ketken, «kishmish poshkal»larni söygen bolsimu, *Men* Perwerdigar ulargha körsetken söygümdék sen uni söygin, — dédi □ ² (shunga men on besh kümüş tengge, bir xomir bughday we yérim

□ **2:23** «Men Özüüm üçün uni zéminda tériymen» — ésimizde barki, «Yizreel» «Xudaning térighini» dégen menide. Xudaning Israil (Yizreel)gha bolghan meqsiti, déhqanning özi üçün uruqni zémin'gha térighinigha oxshash emelge ashurulidu. Démek, axirqi zamanda, Israil xaraktérida, méjezide, qilghanlirida Xudaning könglidikidek bolidu. Xuda shu yol bilen Israilda Özini ulughlaydu.

■ **2:23** Hosh. 2:1; Rim. 9:26; 1Pét. 2:10 □ **3:1** «kishmish poshcallirini söyidighan» — bu kinayilik gep. Ular belkim bu poshcallarni herxil butlarga atap yégen bolushi mumkin. Ular butpereslik yolida shu kishmishlerni yégechke heqiqiy «dindarlar» bolup qaldı — gerche Perwerdigarning söygüsining obyékti Israil bolghan bolsimu, lékin Israilning söyüş obyékti nahayiti bir xil poshkal bolghanidi, xalas.

xomir arpigha uni özümge qayturuwaldim; □

³ Men uninggha: «Sen men üçün uzun künler kütisen; sen pahishilik qilmaysen, sen bashqa erningki bolmaysen; menmu sen üçün oxshashla séni kütimen» — dédim). □ ■

⁴ — «Chünki Israillar uzun künler padishahsiz, shahzadisiz, qurbanliqsiz, «tüwrük»siz, «efod»siz we héch öy butlirisiz kütüp turidu. □ ■

⁵ We kéyinrek, Israil baliliri qaytip kélidu we Perwerdigar bolghan Xudasini hem Dawut padishahini izdeydu; künlerning axirida ular tewrinip eyminip Perwerdigarning yénigha, shundaqla Uning méhribanliqigha qarap

□ **3:2** «...yigirme küre bughday we on küre arpa» — «bir xomir» 300 litr, yeni 20 küre, «yérim xomir» 150 litr, yeni 10 küre. «men ... uni özümge qayturuwaldim» — qarighanda Gomer qulluq halitige chüshüp qalghan, bazarda (belkim baliliri bilen) sétilidighan halgha kelgen. Hoshiya üçün uni sétiwélish sel qiyinraq körünidu; uning bahasigha yétish üçün pulgha qoshup yene uni-buni élip kélish kérek idi. □ **3:3** «Sen men üçün uzun künler kütisen» — demisekmu buning menisi, Hoshiya uni herqandaq munasiwettin ayrip yalghuz turmushqa qalduridu. Biraq u özi uningdin bashqa héchqandaq bir ayalgha yéqinlashmay, uni kütidu. ■ **3:3** Qan. 21:11 □ **3:4** «Israillar uzun künler padishahsiz, shahzadisiz, qurbanliqsiz, «tüwrük»siz, «efod»siz we héch öy butlirisiz kütüp turidu» — bu ayette tilgha élin'ghan bezi nersiler yaki ishlar (padishah, shahzade, qurbanliq, efod) eslide mahiyiti yaxshi, beziler pütünley yaxshi emes. Bu bésharettin qarighanda, Xuda Israil üçün sellimaza yéngi bir bashlinishni békitken. «Tüwrük» belkim butpereslikke ait bolghan nersini körsitidu. «Efod» — Xuda Musa peyghemberge chüshürgen qanun boyiche, bash kahin kiydighan bir alahide kalte chaplan bolup, uning ichidiki ikki tash arqiliq Xudadin yol sorighili bolatti. «Tebirler»nimu körüng. ■ **3:4** Hosh. 10:3

kélidu». □ ■

4

2-qisim: ••• Hoshiyaning ayrim-ayrim xewerliri — «I Israil, Men qandaqmu silerni tashlap qoyimen?!» ••• ••• Yoritulmighan bir xelq

¹ Perwerdigarning sözini anglanglar, i Israil baliliri; chünki Perwerdigarning zéminda turuwatqanlar bilen qilidighan dewasi bar; chünki zéminda héch heqiqet, héch méhribanliq, Xudani héch bilish-tonush yoqtur; ■ ² Qarghash-tillash, yalghanchiliq, qatilliq, oghriliq, zinaxorluq — bular zéminda yamrap ketti; qan üstige qan tökülidu. □ ³ Mana shu sewebtin zémin matem tutidu, uningda turuwatqanlarning hemmisi jüdep kétidu; ular daladiki haywanlar hem asmandiki uchar-qanatlar bilen bille jüdep kétidu; berheq, déngizdiki béliqlarmu yep kétilidu.

□ **3:5** «kéyinrek, **Israil baliliri qaytip kélidu we Perwerdigar bolghan Xudasini hem Dawut padishahini izdeydu**» — «Hoshiya» dégen kitabta «Israil» adette «shimaliy padishahliq»ni körsitidu. Ular burunla Xuda esli békitken Dawutning xandanliqigha tewe padishahliqtin ayrilip ketkenidi. Shunga axirqi zamanlarda ularning «Dawutni izdishi» üçün herqandaq tekeburluqni tashlishi kérek bolidu. Uning üstige bu bésharet axirqi zamanlarda padishah Dawutning oghli Mesih Eysaning Israilni qutquzidighanliqinimu körsitse kérek. ■ **3:5** Yesh. 2:2; Yer. 30:9; Ez. 34:23; 37:22; Mik. 4:1 ■ **4:1** Mik. 6:2 □ **4:2** «qan üstige qan tökülidu» — yaki öltürüş weqeliri nahayiti köp ikenlikini yaki (bezi alimlarning pikriche) xalighanche ademlerni tutuwélip ularni butlarga «insan qurbanliq»i qilidighanliqini körsitidu.

⁴ Emdi héchkim dewa qilishmisun, héchkim eyibleshmisun; chünki Méning dewayim del sen bilen, i kahin! □ ⁵ Sen kündüzde putliship yiqilisen; peyghembermu sen bilen kéchide teng putliship yiqilidu; we Men anangni halak qilimen. □

⁶ Méning xelqim bilimsizliktin halak qilindi; we senmu bilimni chetke qaqqanikensen, Menmu séni chetke qaqimenki, sen Manga yene héch kahin bolmaysen; Xudayingning qanun-körsetmisini untughanliqing tüpeylidin, Menmu séning baliliringni untuymen. □ ⁷ Ular köpeygenséri, Manga qarshi köp gunah sadir qildi; Men ularning shan-sheripini shermendichilikke aylanduruwétimen. □

⁸ Ular xelqimning gunahini yeydighan

□ **4:4** «Méning dewayim del sen bilen, i kahin!» — bashqa birxil terjimisi: «Xelqing kahin bilen dewalashqandek boldi». Lékin bizningche 4-ayettiki sözler kahin'gha qarita étolidu; bizning terjimimiz 5-ayettiki sözlerge intayin mas kélidu, dep qaraymiz. Ibraniy tilini chüshinish sel tes. □ **4:5** «peyghembermu sen

bilen kéchide teng putliship yiqilidu» — «peyghember» saxta peyghembarni yaki (butpereslik yaki yalaqchiliq qatarliq sewebler bilen) öz menpeitige sétilip ketken peyghembarni körsitidu.

□ **4:6** «Méning xelqim bilimsizliktin halak qilindi; we senmu bilimni chetke qaqqanikensen, Menmu séni chetke qaqimen...» — bu ayettiki «bilim» shübhisizki, Xudani bilish dégenliktur.

□ **4:7** «Ular köpeygenséri... Men ularning shan-sheripini shermendichilikke aylanduruwétimen» — «ular» kahinlarni yaki (6-ayette éytilghan) «kahinlarning baliliri»ni körsitidu. «Men ularning shan-sheripini shermendichilikke aylanduruwétimen» — «kahin bolush» nahayiti shereplik ish, elwette. Ularning shereplik wezipiliri xelqge Xudaning qanun-körsetmilirini ögitishni öz ichige alidu. Biraq buning ornida ular özi «Xudaning qanun-körsetmilirini untughan» (6-ayet).

bolghachqa,
Ularning jéni *xelqimning* qebihlikige intizar
bolidu.□

⁹ We xelqim qandaq bolsa, kahinlarmu shun-
daq bolidu; Men *kahinlarning* tutqan yollirini öz
üstige chüshürimen, öz qilmishlirini béshigha qay-
turimen.□ ■

¹⁰ Ular yeydu, biraq toymaydu,
Ular pahishilik qilidu, biraq héch köpeymeydu;
Chünki ular Perwerdigarni tingshashni tashlap
ketti,□ ■

¹¹ Özlirini pahishilik, sharab we yéngi sharabqa
béghishlidi;

Bu ishlar ademning eqil-zéhnini bulap kétidu.

¹² Xelqim öz tayiqidin yolyoruq soraydu,
Ularning hasisi ulargha yol körsitermish!
Chünki pahishilikning rohi ularni azduridu,
Ular Xudasining himayisi astidin pahishilikke

□ **4:8** «Ular **xelqimning gunahini yeydighan bolghachqa...**»

— Tewrat dewride birsi gunah sadir qilghan bolsa, undaqa u «gunah qurbanliqi»ni (gunahini tileydighan qurbanliq)ni sunushi kérek idi. Kahinlarning bundaq qurbanliqlarning göshidin melum bir qisimni yéyish imtiyazi bar idi. Shunga ular hazir: — «Xelq köprek gunah qilsa, yeydighinimizmu köp bolidu!» dep oyliqan oxshaydu. □ **4:9** «Xelqim **qandaq bolsa, kahinlarmu shundaq bolidu**» — démek, xelqim jazayimni tartqaniken, sen kahinmu buningdin xaliy bolmaysen; alahide imtiyazliring séni qutquzmaydu, eksiche tartidighan jazaying téximu éghir bolidu. ■ **4:9** Yesh. 24:2

□ **4:10** «Ular **pahishilik qilidu, biraq héch köpeymeydu**» — bu intayin kinayilik gep. Démek, Israil «pahishe bolup» (butlargha choqun'ghan bolup), köp «pahishiwazlar» (butlar) bilen bille bolghan bolsimu, héchqandaq payda körmigen. Bashqa xil terjimisi: «Ular pahishilik qilidu, lékin héch parawanlashmaydu».

■ **4:10** Mik. 6:14

chiqip, □ ■

¹³ Tagh choqqilirida qurbanliq qilidu,
Döng-égizliklerde, shundaqla sayisi yaxshi bol-
ghachqa dub we térek we qariyaghachlar as-
tidimu isriq salidu;
Shunga qizliringlar pahishilik, kélinliringlarmu zi-
naxorluq qilidu. □ ■

¹⁴ Men qizliringlarni pahishilikliri üçhün,
Yaki kélinliringlarni zinaxorluqliri üçhün jazali-
maymen;
Chünki *atilir* özlirimu pahishiler bilen sirtqa
chiqidu,
«Butxana pahishe»liri bilen bille qurbanliq qilidu;
Shuning bilen yorutulmighan bir xelq yiqitilidu. □

□ **4:12** «Xelqim öz **tayiqidin yolyoruc soraydu, ularning hasisi ulargha yol körsitermish!**» — ular «tayiqi», «hasisi»ni palchiliq, remchilik üçhün ishlitidu. «Chünki **pahishilikning rohi ularni azduridu, ular Xudasining himayisi astidin pahishilikke chiqip,...**» — «kirish söz»imizde tilgha élin'ghandek, «pahishilik» butpereslik we pahishilikning özini öz ichige alidu. «Baal» qatarliqlargha choqunush paaliyetliri herxil pahishilikni öz ichige alghan. Israil Xudagha sadiq bolghan ayaldek emes, belki wapasis pahishe ayaldek bolghan. ■ **4:12** Hosh. 5:4 □ **4:13** «...Döng-égizliklerde, **shundaqla sayisi yaxshi bolghachqa dub we térek we qariyaghachlar astidimu isriq salidu**» — ular Xudaning himayisi astidin chiqip, nahayiti bir derex astida bir buttin himaye sorimaqta. «**silerning** qizliringlar pahishilik, kélinliringlarmu zinaxorluq qilidu» — «(silerning) qizliringlar... kélinliringlarmu» — Xuda «siler» dégen söz bilen belkim yene kahinlarga söz qilidu. ■ **4:13** Yesh. 1:29; 57:7; Ez. 20:28 □ **4:14** «Men **qizliringlarni pahishilikliri üçhün, yaki kélinliringlarni zinaxorluqliri üçhün jazalimaymen; chünki (atilir) özlirimu pahishiler bilen sirtqa chiqidu...**» — diqqet qilishqa erziyduki, Xuda bu qiz-kélinlerni eyiblimeydu; Xudaning aldida, mes'uliyet ularning atiliri (belkim kahinlar)ning zimmesidur.

15 Sen, i Israil, pahishilik qilishing bilan,
Yehuda gunahqa chétilip qalmisun!
Ne Gilgalga kelmenglar, ne «Beyt-Awen»ge chiq-
manglar,
Ne «Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem qil-
manglar.□

16 Chünki tersa bir qisir inektek, Israil tersaliq qilidu; Perwerdigar qandaqmu paxlanni baqqan-
dek, ularni keng bir yaylaqta ozuqlandursun?□

17 Efraim butlarga chaplashti;
Uning bilen héchkimning kari bolmisun!□

18 Ularning sharabi tügishi bilenla,
Ular özlirini pahishilikke béghishlaydu;

□ 4:15 «**Sen, i Israil, pahishilik qilishing bilan, Yehuda gunahqa chétilip qalmisun! Ne Gilgalga kelmenglar, ne «Beyt-Awen»ge chiqmanglar, ne «Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem qilmanglar**» — bu sözler belkim Yehudagha qaritip éytilishi mumkin. «Gilgal» we «Beyt-Awen» Israil zéminidiki «yérim butperes» tawapgahlar idi. Amos peyghember alliqachan Israil we Yehudani bu tawapgahlarga barmasliq, bu yerlerge chétishliq gunahlarni qilmasliq, jümlidin Perwerdigarning namini bikar-bihude ishletmeslik kérek, dep agahlandurghanidi («Am.» 4:4, 5:5, 8:14). Hoshiya uning agahlrini tekrarlaydu. U yene Amos peyghemberge egiship, Israillarning «Beyt-El» (Xudaning öyi)de ötküzgen butpereslikini eyiblep, shu yerni «Beyt-Awen» («yoq birnerse»ning öyi) dep ataydu. □ 4:16 «**Perwerdigar qandaqmu paxlanni baqqandek, ularni keng bir yaylaqta ozuqlandursun?**» — bashqa birxil terjime: «Emdi Perwerdigar hazir ularni paxlanni baqqandek keng bir yaylaqta ozuqlanduridu!». Bu ikkinchi xil terjimisining menisi toghra bolsa uning menisi: «Perwerdigar Israilni ularni sürgün qilduridu» dégenlik bolidu. □ 4:17 «**Efraim butlarga chaplashti; uning bilen héchkimning kari bolmisun!**» — «Efraim» Israil (shimaliy padishahliq)ning on qebilisidin eng chongi, u bezide Israil (yeni, on qebile)ning özige wekil bolidu.

Ularning ésilzadiliri nomussizliqqa esebiylerche meptun boldi.

¹⁹ Bir shamal-roh ularni qanatliri ichige oriwaldi, Ular qurbanliqliri tüpeylidin iza-ahametke qalidu. □

5

Efrainning ehwali chataq, Yehudaningmu ehwali chataq!

¹ Buni anglanglar, i kahinlar,
Tingshanglar, i Israil jemeti,
Qulaq sélinglar, i padishahning jemeti;
Chünki bu höküm silerge békitilgen;
Chünki siler Mizpah shehiride bir qiltaq,
Tabor téghida yéyilghan bir tor bolghansiler. □

² Asiy ademlermu qirghin-chapqun'gha chöküp ketti;
Biraq Men ularning hemmisini jazalighuchi bolimen. □

³ Efrainni bilimen, Israil mendin yoshurun emes;

□ **4:19** «bir shamal-roh ularni qanatliri ichige oriwaldi,...» — ibraniy tilida «shamal» we «roh» bir söz. Bu jümlining menisi belkim ular pahishilik-butpereslik bir pasiq roh (jin) teripidin pütünley azdurulup kétildi. □ **5:1** «Siler Mizpah shehiride bir qiltaq, Tabor téghida yéyilghan bir tor bolghansiler» — némishqa «Mizpah» we «Tabor» déyilidu? Israil eslide bu jaylarda Xudaning köp iltipatlirigha we meditage érishken. Bu bésharetin qarighanda, bu ikki jay hazir eksiche butpereslik yaki birxil adaletsizlik yürüzülgen jaylar bolup qaldi. □ **5:2** «Asiy ademlermu qirghin-chapqun'gha chöküp ketti; ...» — bu ayettiki «qirghin-chapqun» dégen söz bezi alimlarning pikriche balilarni qurbanliq qilishni öz ichige alidu. Bundaq ishlar Qanaandiki ellerning butpereslikide köp körületti. Bashqa xil terjimilermu bar.

Chünki i Efraim, sen hazir pahishilik qilding,
Israil bulghan'ghandur. □

⁴ Ularning qilmishliri ularni Xudasining yénigha
qaytishigha qoymaydu;

Chünki pahishilikning rohi ular arisididur,
Ular Perwerdigarni héch bilmeydu. ■

⁵ Israilning tekebburluqi özige qarshi guwahliq
bermekte;

Israil we Efraim öz qebihliki bilen yiqilip kétidu;
Yehudamu ular bilen teng yiqilidu. ■

⁶ Ular qoy padiliri we kala padilirini élip Perwerdi-
garni izdeshke baridu;

Biraq ular Uni tapalmaydu; chünki U Özini tartip
ulardin yiraqlashti. □

⁷ Ular Perwerdigargha asiyliq qildi,

Chünki ular balilarni haramdin tughdurghan;

Emdi «yéngi ay» ularni nésiwiliri bilen yep kétidu. □

⁸ Gibéahta sunayni,

Ramahda kanayni chélinglar;

Beyt-awende agah signalini anglinglar;

□ **5:3** «i Efraim, sen ... pahishilik qilding» — Efraimning Perwerdigardin waz kéchip butlarga baghlinishi «rohiy pahishilik»ke barawerdur. ■ **5:4** Hosh. 4:12 ■ **5:5** Hosh. 7:10

□ **5:6** «qoy, kala padilirini élish» — köp qurbanliqlarni qilishni meqsiti qilidu, elwette. □ **5:7** «yéngi ay» — héyt yaki «yéngi bashlinish» holidu. Shu waqittin bashlap ularning aman-ésenliki we musteqilliqigha xatime bérilidu, shu waqit kelgende ulargha bulang-talang qilchilarning yoli échilidu, démekchi. Bu weqening tepsilatining qandaq holidighanliqini peqet perezla qilalaymiz. Töwende, 8-15-ayetlerde aldin'ala éytilghan tajawuzchiliq «yéngi ay»da bashlinarmikin?

Keyningde! Qara, i Binyamin!□

⁹ Efraim eyiblinidighan künide weyrane bolidu; Mana, Israil qebililiri arisida békitilgen ishni ayan qildim!

¹⁰ Yehudaning emirliri pasil tashlarni yötkigüchige oxshastur;

Men ular üstige ghezipimni sudek töküwétimen.

¹¹ Efraim xorlan'ghan, jazayimda ézilgen, Chünki u öz béshimchiliq qilip «paskiniliq»ni qoghlap yürdi.□

¹² Shunga Men Efraimgha küye qurti, Yehuda jemetige chiritküch bolimen.

¹³ Emdi Efraim özining késilini, Yehuda öz yarisini körgende, Efraim Asuriyelikni izdep bardı,

□ **5:8 «Gibéahta sunayni, Ramahda kanayni chélinglar; Beyt-Awende agah signalini anglitinglar; keyningde! Qara, i Binyamin!»** — Binyamin on ikki qebilining biri, Yehudaga béqindi bolghan, «Israil», yeni «shimaliy padishahliq»ning jenubiy chégrasida. Bu bésharette ikki imkaniyet bar: — (1) Yehuda özi Israilgha tajawuz qilidu, andin Israil bilen Yehuda bir-biri bilen soqushidu; netijide Israil Asuriyedın yardım soraydu (13-ayet) (10-ayette Yehudaning hökümlarlarıning jahan'girliki, ajizlarnı bozek qilip éksplitatsiye qiliwatqanlıqı körsitilidu); (2) bésharet Asuriye impériyesining tajawuz qilidighanlıqını körsitidu (miladiyedın ilgiriki 733-yılı ular Israilning shimaliy qebilirlirini élip ketti: 722-yılı pütkül Israilni ishghal qildi: 702-yılı Yehudagha tajawuz qildi). Biz ikkinchi imkaniyetke mayilmiz. Israilning jenubiy chégrisigha tutashqan bu sheherler qistaqqa élinidighan bolsa (hujum shımdın kelgen ehwalda), undaqta Israilning qalghan jaylırı némidégen qiybilidighan bolidu! Israil Asuriyedın yardım sorighandıń kényin (shundaqla Asuriyegge pul bergendin kényin!), ular teripidin weyran qilin'ghan. □ **5:11 «Efraim... Öz béshimchiliq qilip «paskiniliq»ni qoghlap yürdi»** — «paskiniliq» belkim birxil butni körsitidu.

«Jédelxor padishah»gha telipini yollidi;
Biraq u hem silerni saqaytalmaytti,
Hem yaranglarnimu dawaliyalmaytti.□

¹⁴ Chünki Men Efraimgha shirdek,
Yehuda jemetige arslandek bolimen; Men, yeni
Menki, ularni titma-titma qiliwétip, kétip qalimen;
Ularни élip kétimen, qutquzalaydighan héchkim
chiqmaydu;

¹⁵ Men kétimen, ular gunahini tonup yétip, yüzümni
izdimigüche öz jayimgha qaytip turimen;
Béshigha kün chüshkende ular Méni intilip izdeydu.

6

Israilning yüzeki jawabi

¹ «Kélinglar, Perwerdigarning yénigha qaytayli;
Chünki U titma-titma qiliwetti, biraq saqaytidu;
Uruwetti, biraq bizni téngip qoyidu.

² U ikki kündin kéyin bizni janlanduridu;

Üchinchi küni U bizni tirildüridu,
Biz Uning yüzi aldida hayat yashaymiz!

³ We biz Uni bilidighan bolimiz!

Biz Perwerdigarni tonush hem bilish üçün intilip
qoghlaymiz!

□ **5:13** «Efraim **Asuriyelikni izdep bardi**, «jédelxor **padishah»gha telipini yollidi**» — Asuriyelikler öz padishahigha bergen unwanni, yeni «Ulugh Padishah» dégenning imlasini Hoshiya qesten özgertip, uni kinaye bilen «Jédelxor Padishah» (ibranıy tilida «Yareb padishah») dep ataydu. Emeliyette Asuriye padishahliri del mushu xaraktérda bolghan, u bashqa eller bilen soqushushqa herqandaq bahane-seweblerni chiqarghuchi idi.

Uning bizni qutquzushqa chiqishi tang seherning bolushidek muqerrer;

U yénimizgha yamghurdek, yer-zéminni sughiridighan «kéyinki yamghur»dek chüshüp kélidu!».□

Xudaning dad-peryadi

4 I Efraim, séni qandaq qilsam bolar?

I Yehuda, séni qandaq qilsam bolar?

Chünki yaxshiliqlar seherdiki bir parche bulut-tek,

Tézdin yoqap kétédighan shebnemdektur.

5 Shunga Men peyghemberler arqiliq ularni chépiwetken;

Aghzimdiki sözler bilen ularni öltürüwetkenmen;

□ **6:3** «U yénimizgha yamghurdek, yer-zéminni sughiridighan «kéyinki yamghur»dek chüshüp kélidu!» — «kéyinki yamghur» bolsa Qanaanda (Pelestinde) 3- yaki 4-ayda yaghidu, u etiyazliq ziraetlarning pishishida halqiliq rolini oynaydu. Bu yamghurlar bolmisa hosul bolmaydu. «Biz **Uni bilidighan bolimiz!... U ... «kéyinki yamghur»dek chüshüp kélidu!»** — alimlarning bu üç ayet (1-3) üstide üç xil pikri bar: — (1) bu Israilning axirqi zamanda towa qilidighan duasi (chünki Israillar Hoshiyaning dewride towa qilghan emes); (2) bu Hoshiya peyghemberning: «Perwerdigarning yénigha qaytayli» dégen dewiti; (3) bu Israilning shu chaghdiki yüzeki bir inkasi, xalas. Sözler chirayliq bolsimu Xuda uni yüzeki dep qaraydu (4-ayetni körüng). Shunga biz üçinchi imkaniyetke qayilmiz. Chünki bu sözlerde öz gunahini étirap qilidighan konkrét gep kemchil. Eger duada towa qilidighan sözler bar bolghan bolsa intayin yaxshi bir dua bolatti; 14-babta heqiqiy towa qilidighan dua tépilidu.

Méning hökümüm tang nuridek chiqidu.□

⁶ Chünki Men qurbanliqlardin emes, belki méhir-muhabbettin,

Köydürme qurbanliqlardin köre, Xudani tonush hem bilishtin xursenlik tapimen.□ ■

⁷ Biraq ular Adem’atidek ehdige itaetsizlik qilghan;

Ular mana shu yol bilen Manga asiqliq qilghan.■

⁸ Giléad bolsa qebihlik qilghuchilarning shehiri; U qan bilen boyalghan.

⁹ Qaraqchilar ademni paylighandek, Kahinlar topi Shekemge baridighan yolda qatilliq qilmaqta;

Berheq, ular iplasliq qilmaqta.

¹⁰ Israil jemetide yirginchlik bir ishni kördüm;

□ **6:5** «Men **peyghemberler arqiliq ularni chépiwetken...**» — Xuda peyghemberliri arqiliq nurghun qétim Israilgha jzasini élip baridighan hökümlirini uqturghanidi; démek, u derhal jazalirini ewetmeydu, belki awwal peyghemberliri arqiliq agahlandurup, towa qilish pursitini béridu; peqet towa qilmisa jzasini chüshüridu. Jazalar chüshkende Israilar «chépiwétilgen, ...öltürüwétilgen» idi. Yuqirida (3-ayette) Israil saxtipezlik bilen «Xudaning bizni qutquzuzqa chiqishi ... tang seherning bolushidek muqerrer» dégenidi, biraq hazir Xuda: «**Méning hökümlirim tang nuridek chiqidu**» deydu. □ **6:6** «Men **qurbanliqlardin emes, belki méhir-muhabbettin, köydürme qurbanliqlardin köre, Xudani tonush hem bilishtin xursenlik tapimen**» — Xuda Musa peyghember arqiliq qurbanliqlarni telep qilghan. Biraq kényinki köp peyghemberler arqiliq, bular Méning axirqi meqsitim emes, belki: (1) Öz xelqimning manga qaratqan ching könglidiki ibadet we muhabbitini izdeymen (shundaq ishlar peqet Mesihning nijati we Muqeddes Roh arqiliq emelge ashurulidu, elwette); (2) qurbanliqlar sunulghanda, eger ixlasmelik we muhabbet bolmisa, undaqta ularni qilmighininglar tüzük, dep uqturghan. ■ **6:6** Mat. 9:13; 12:7 ■ **6:7** Hosh. 8:1

Efraimning pahishiligi shu yerde tépilidu,
Israil bulghandi.

¹¹ Yene sangimu, i Yehuda, térighan *gunahliringning* hosuli békitilgendur!

7

¹ Men Öz xelqimning asaritini buzup tashlap,
azadliqqa érishtürey dégende,
Men Israilni saqaytay dégende,
Emdi Efraimning qebihligi, Samariyening rezil-
likimu ashkarilinidu;
Chünki ular aldamchiliq qilidu;
Oghrilar bolsa bösüp kiriwatidu,
Qaraqchilar topi sirtta bulangchiliq qiliwatidu.

² Ular könglide Méning ularning barliq rezilliklerini
ésimde tutqanliqimni oylimaydu;
Hazir ularning qilmishliri özlirini qistawatidu;
Bu ishlar köz aldimdidur.

Ordidiki suyiquestler

³ Ular padishahni rezillikliri bilen,
Emirlerni yalghan gepliri bilen xursen qilidu;

⁴ Ularning hemmisi zinaxorlar;
Ular naway ot salghan tonurdek;

Naway xémirni yughurup, xémir bolghuche uning otini yene ulghaytmaydu;□

⁵ Padishahimiz *tebriklen'gen* künide, emirler sharabning keypi bilen özlirini zeipleshtürdi; *Padishah* bolsa mazaq qilghuchilar bilen qol élishishqa intildi!□

⁶ Chünki ular könglini tonurdek qizitip suyiqest püküp qoyghanidi;

Kéchiche ularning ghezipi choghlinip turidu; Seherdila u yan'ghan ottek yalqunlap kétidu.□

⁷ Ularning hemmisi tonurdek qiziqtur, ular öz soraqchilirini yep kétidu;

□ **7:4 «Ularning hemmisi zinaxorlar; ular naway ot salghan tonurdek...»** — «ular» belkim kahinlar (ular yuqiridiki ayetlerning asasiy obyékti). Eslide kahinlar «muqeddes qanun»ni bilgini üçün, padishahning ordisida muhim roli bolushi kérek idi. Ek-siche ular padishahni öltürüşni qestleydu. **«Ular naway ot salghan tonurdek; naway xémirni yughurup, xémir bolghuche uning otini yene ulghaytmaydu»** — naway xémirni boldurush üçün sel issiq ötsun dep tonurning yénigha qoyidu, biraq shu waqitlarda tonurning otini ulghaytmaydu. □ **7:5 «Padishah bolsa mazaq qilghuchilar bilen qol élishishqa intildi!»** — «mazaq qilghuchilar» yene kahinlar (we saxta peyghemberler?) bolushi mumkin. Eslide padishahni qoghdishi kérek bolghan emirler mest bolghanda, padishah özini qest qilmaqchi bolghan «mazaq qilghuchilar» bilen «qol tutushup», héch bilmeyla xeterlik ehwalgha chüshidu. □ **7:6 «Kéchiche ularning ghezipi choghlinip turidu»** — bashqa birxil terjimisi «ularning «nawiyi» bolsa kéchiche uxlaydu». «... **Ular könglini tonurdek qizitip suyiqest püküp qoyghanidi; ... seherdila u yan'ghan ottek yalqunlap kétidu»** — 4-6-ayetlerdiki ish belkim: (1) padishah ordisida melum bir tebriklesh paaliyitini orunlashturdi. (2) emirliri mest bolup ketti. (3) padishahni qestligen kahinlar kéchiche purset kütüp yürdi. (4) etigende ularning padishahqa bolghan nepriti tonurdiki yalqunlighan ottek partlidi we ular padishahni öltürüwetti.

Ularning barliq padishahliri yiqildi —
Ulardin héchkim méni nida qilip chaqirmaydu!□

Xudaning terbiyasini qobul qilmaydighan bir xelq

⁸ Efraim yat qowmlar bilen ariliship ketti;

U «örülmigen bir qoturmach»dektur.□ ■

⁹ Yat ademler uning küchini yep ketti, biraq u héch sezmaydu;

Berheq, *béshining* u yer-bu yéride aq chachlar

□ **7:7** «Ulardin héchkim méni nida qilip chaqirmaydu!» — «ulardin» — belkim padishahlardin. Mezkur bésharetlerning Israilning eng axirqi padishahliridin qaysisini körsitidighanliqigha birnéme démek tes. Israil padishahliqining axirqi yillirida alte padishah textke olturghan. Altisidin töt padishah qestlinip öltürülgen. Bu weqeler Tewrat, «2pad.» 15-17-bablarda bayan qilin'ghan. Halqiliq nuqtilar shuki: (1) kahinlar intayin rezil; zinaxor, qatillar idi. (2) az dégendimu bir padishah ular teripidin qestlinip öltürülgen; (3) emirler intayin bixud ademler, padishahning bixeterlikini héch oylimaytti; (4) padishahlarning héchqaysisi Xudagha tayanmidi (shunglashqa «yiqildi»). (5) kahinlar köp «sotchilar»nimu qestlep öltürdi (7-ayet). □ **7:8** «Efraim yat qowmlar bilen ariliship ketti» — «Efraim»ning mezkur kitabta Israilning ornida yaki Israilgha wekil qilip köp ishilitilishining sewebi, belkim bu waqitta Israilning shimaliy qebililiri Asuriye teripidin alliqachan élip kétilgen; Efraim qebilisi yalghuz qalghanidi. **U «örülmigen bir qoturmachdek»tur** — démek, bir teripi köyük, bir teripi pishmighan. Israil belkim bashqa qowmlar biler köp ariliship, bir teripi butpereslerge oxshash bolup qalghan, «köyüp ketken»; biraq ular Xuda terepte héch pishmighan, ularning Xuda bilen bolghan munasiwiti yoq déyerlik. ■ **7:8** Zeb. 106:35

körünidu, biraq u héch bilmeydu;□

¹⁰ Shuning bilen Israilning tekebburluqi özige qarshi guwah béridu;

Ular Perwerdigar Xudasining yénigha qaytmaydu; Yaki shundaq ishlar *béshigha* chüshken bolsimu, yenila Uni izdimeydu.■

¹¹ Efraim héch eqli yoq nadan bir paxtektek;

Misirgha qarap sayraydu, Asuriyeni izdep baridu;□

¹² Ular barghanda, ularning üstige torumni tashlaymen;

Xuddi asmandiki uchar-qanatlarini torgha chüshürgendek ularni chüshürimen;

Bu xewer ularning jamaitige yétishi bilenla, ularni jazalaymen.□

¹³ Ulargha way! Chünki ular Mendin yiraqliship ténip ketti!

Ular halak bolsun! Chünki ular Manga wapasizliq qildi!

Men ularni qutquzup hörlükke chiqiray dégende,

□ **7:9** «Yat ademler uning küchini yep ketti» — «uning küchi» belkim Israilning iradisi, iman-étiqadini körsitidu. Ular butperes xelq bilen köp ariliship étiqadi ajizlashqan. Bashqa alimlarning pikriche, «küch» ularning emgikining méwisini körsitidu. ■ **7:10** Hosh. 5:5

□ **7:11** «Efraim... **Misirgha qarap sayraydu, Asuriyeni izdep baridu**» — Israil tolimu tuturuqsiz bolup, Xudaning sözige héch ishenmey, birdem Misirdin, birdem Asuriyedin yadrem soraydu. Emeliyette ikkila terep Israilgha satqunluq qilidu. □ **7:12** «**Bu xewer ularning jamaitige yétishi bilenla, ularni jazalaymen**» — ayetning axirqi bu qismining bashqa ikki terjimisi: «ularning jamaiti anglighandek, ularni jazalaymen» yaki «ular topliniwatidu» dep anglighinimdila, ularni jazalaymen». Yene bashqa terjimilirimu uchrishi mumkin. Ibraniy tilini chüshinish tes.

Ular Men toghruluq yalghan gep qilidu!

¹⁴ Ular ornida yétip nale qilghanda,
Manga könglide héch nida qilmidi;
Ularning jamaetke yighilishi peqet ash we yéngi
sharab üçündür, xalas;
Ular Mendin chetlep ketti. □

¹⁵ Berheq, Men esli ularni terbiyiligenmen,
Ularning bileklirini chéniqturup
kücheytküzenidim;

Biraq ular Manga qarshi yamanliq qestlewatidu.

¹⁶ Ular buruldi — biraq burulushi Hemmidin Aliy
Bolghuchigha qaytish üçün emes;
Ular aldanchi bir oqyagha oxshash.
Ularning emirliri özlirining ghaljirane til-
ahaneltiri wejedin qilichlinidu;
Bu ish Misir zéminida ularni mesxirige
qalduridu. □ ■

8

«Ular shamal tériydu, qara quyunni oridu!»

¹ Kanayni aghzingha salghin!

□ **7:14** «Ularning jamaetke yighilishi peqet ash we yéngi sharab üçündür, xalas» — démek, ularning héytli Xuda üçün emes, peqet öz tamashiliri üçün ötküzüldü. Bashqa birxil terjimisi: «Ular ash we yéngi sharab tilep (butlirini ishendürüş üçün) öz etlirini tilidu». □ **7:16** «Ular buruldi — biraq burulushi Hemmidin Aliy Bolghuchigha qaytish üçün emes; ular aldanchi bir oqyagha oxshash» — «aldanchi oqya» tüp-tüz atmaydu, oqlar herdaim burulup kétidu, elwette. Ayetning birinchi qismining bashqa xil terjimiliri bar. ■ **7:16** Zeb. 78:57

Perwerdigarning öyi üstide bir qorultaz aylinip yürüdü!

Chünki ular Méning ehdemni buzghan,
Tewrat-qanunumgha itaetsizlik qilghan. □ ■

² Ular Manga: «I Xudayim, biz Israil xelqi Séni tonuymiz!» dep warqiraydu.

³ Israil yaxshiliq-méhribanliqni tashliwetken;
Shunga düshmen uni qoghlaydu. □

⁴ Ular özliri padishahlarni tikligen, biraq Men arqiliq emes;

Ular bezilerni emir qilghan, biraq uningdin xewirim yoq;

Ular öz jénigha zamin bolush üçün,

Özlige butlarni kümüş-altunliridin yasighan. □

⁵ I Samariye, séning moziying séni tashliwetti!

Méning ghezipim ulargha qozghaldi;

Ular qachan'ghiche pakliqtin yiraq turidu? □

⁶ Shu nerse Israildin chiqqan'ghu —

Uni bir hünerven yasighan, xalas; u Xuda emes;

□ **8:1** «Perwerdigarning öyi üstide **bir qorultaz aylinip yürüdü!**» — qorultaz peqet ölüklerge yaki «öley dep qalghan» janiwarlarga qiziqidu, elwette (bashqa xil terjimiliride «bürküt» déyilidu). ■ **8:1** Qan. 28:49; Hosh. 6:7 □ **8:3** «Israil yaxshiliq-méhribanliqni **tashliwetken**» — bu ikki bisliq söz; ular özliri yaxshiliq qilishtin qol üzgen we shuning bilen teng, Xudaning yaxshiliqidin mehrum bolghan. □ **8:4** «Ular özliri **padishahlarni tikligen, biraq men arqiliq emes**» —

«uningdin xewirim yoq» — démek, bu ish Manga yat boldi, Men uni étirap qilmidim. □ **8:5** «**I Samariye, séning moziying séni tashliwetti!**» — bu kinayilik gep. Israildiki mozay sheklidiki but ularni qutquzmighan. «Baal» we ularning eng chong tawapgahi «Beyt-El»diki butmu «mozay shekli»de idi (bashqa xil terjilirimu bar).

Samariyening moziyi derweqe pare-pare chéqiwétilidu!

⁷ Chünki ular shamal téridi, shunga qara quyunni oridu!

Ularning shadisida héch bashaqlar yoq, u héch ash bermeydu;

Hetta ash bergen bolsimu, yat ademler uni yutuwalghan bolatti.□

⁸ Israil yutuwélindi;

Ular yat eller arisida yarimas bir qacha bolup qaldi;

⁹ Chünki ular yalghuz yürgen yawayi éshektek Asuriyeni izdep chiqti;

Efraim «ashna»larni yalliwaldi.

¹⁰ Gerche ular eller arisidin «yalliwalghan» bolsimu,

Emdi Men ularni yighip bir terep qilimen;

Ular tézla «Emirlarning shahi»ning bésimi astida tolghinip kétidu.□

¹¹ Efraim «gunah qurbanliq»liri üçün qurban'gahlarni köpeytkini bilen,

Bular gunah qozghaydighan qurban'gahlar bolup

□ **8:7** «Ular **shamal téridi, shunga qara quyunni oridu! Ularning shadisida héch bashaqlar yoq, u héch ash bermeydu; hetta ash bergen bolsimu, yat ademler uni yutuwalghan bolatti**» — Israilar herdaim «Baal»din yaxshi hosul tiletti. Ularning oylishiche «Baal»ning «alahidiliki» «mol hosul bérish»mish. □ **8:10** «Ular **tézla «emirlarning shahi»ning bésimi astida tolghinip kétidu**» — «emirlarning shahi» Asuriye padishahining mexsus bir unwani.

qaldi.□

12 Men uning üçhün Tewrat-qanunumda köp tereplime nersilerni yazghan bolsammu, Ular yat bir nerse dep hésablanmaqta.

13 Ular qurbanliqlargha amraq! Ular Manga qurbanliqlarni qilip, göshidin yeydu, Biraq Perwerdigar bulardin héch xursenlik almaydu;

U ularning qebihlikini hazir ésige keltürüp, Gunahlrini öz béshigha chüshüridu;

Ular Misirgha qaytidu!□

14 Chünki Israil öz Yasighuchisini untup, «ibadetxana»larni quridu;

Yehuda bolsa istihkamlashturulghan sheherlerni köpeytken;

Biraq Men ularning sheherliri üstige ot ewetimen, Ot bularning qel'e-ordilirini yep kétidu.

□ **8:11** «Efraim «gunah qurbanliq»liri üçhün qurban'gahlarni köpeytkini bilen, bular gunah qozghaydighan qurban'gahlar bolup qaldi» — «gunah qurbanliqi»lar toghruluq «Law.» 4-5-bablarni körüng. Mezkur qurban'gahlarni «Perwerdigargha atap» yasalghanidi. Eslide Xudaning körsetmiliri boyiche Yérusalémdindiki ibadetjanining qurban'gahidin bashqa, Israillarning héchqandaq qurban'gahni yasimasliqi kérek. Derweqe, ular yasalghandin kéyin, tézla butperes tawapgahlargha aylinip qalghanidi. □ **8:13** «Ular qurbanliqlargha amraq! Ular Manga qurbanliqlarni qilip, göshidin yeydu,...» — bu ayetning herxil terjimiliri bolghini bilen, omumiy menisi terjimimizningkidek. «Gunahlrini öz béshigha chüshüridu; ular Misirgha qaytidu!» — Misir Israillar tunji qétimliq esirlikke yaki qulluqqa chüshken jay.

9

Quruq xushalliq we héytlar

¹ I Israil, yat el-yurtlardek xushal bolup shadlinip ketmenglar;

Chünki sen Xudayingdin chetnep pahishilikke bérilding;

Herbir xamanda sen pahishe heqqige amraq bolup ketting.□

² Xaman we sharab kölchiki ularni baqalmaydu; Yéngi sharab uni yerge qaritip qoyidu.

³ Ular Perwerdigarning zéminida turiwermeydu; Efraim belki Misirgha qaytidu, Ular Asuriyede haram tamaqni yeydu.

⁴ Ular Perwerdigargha héch «sharab hediye»lerni quymaydu,

□ **9:1 «I Israil, yat el-yurtlardek xushal bolup shadlinip ketmenglar; chünki sen Xudayingdin chetnep pahishilikke bérilding; herbir xamanda sen pahishe heqqige amraq bolup ketting»** — (bu babtiki xewer toghruluq) Israil butpereslik yoligha kirgen bolsimu, ular téxi «hemme din oxshash» dep, butpereslik paaliyetlirini «Perwerdigarning namida» ötküzüwatatti, shundaqla shu paaliyetlirini köplep ötküzüp yürmekte idi. Shuning bilen teng ular yenila Musa peyghemberge buyrulghan kona héytlarnimu saqlap qalghanidi, ulargha nahayiti köngül böletti; mushundaq héytlarning bolghinidin xushal bolushup, héyt-bayram terepliride xéli «dindar» bolup kétishti. Hoshiya peyghember mushu babtiki xewerni küz bayrimida, yeni «kepiler héyti» («kepe tikish héyti»)da ulargha yetküzgen bolsa kérek. «Xaman» yilning ejirining netijisini yighidighan jay bolup, xushalliq bolidighan bir sorun, elwette. Biraq pahishe ayallar (xeqning puli bilen) pat-pat shu sorunlargha chiqatti. Israilar xamanlirida belkim ikki jehette pahishilik qilatti; (1) mushu ayallar bilen; (2) rohiy jehette «Baal»gha choqunup uninggha rehmet éytish paaliyetliride.

Ularning qurbanliqliri uninggha héch xursenlik bolmaydu; ularning néni matem tutquchilarning nénik bolidu;

Uni yégen herkim «napak» bolidu;

Bu nan hergiz Perwerdigarning öyige kirmeydu.□

⁵ Emdi «jamaetlarning *ibadet* sorunliri» künide, «Perwerdigarning héyti» bolghan künide qandaq qilarsiler?□

⁶ Chünki mana, ular hetta halakettin qachqan bol-simu, Misir ularni yighiwélip,

Andin Mémfis shehiri ularni kömüp qoyidu.

Ularning qedirlik kümüsh buyumlrini bolsa, chaqqaqlar igiliwalidu;

□ **9:4 «... Ularning néni matem tutquchilarning nénik bolidu; uni yégen herkim «napak» bolidu; bu nan hergiz Perwerdigarning öyige kirmeydu»** — Musa peyghemberge chüshürülgén qanun boyiche adem bolsun, nerse bolsun jesetke tegken bolsila, «napak» dep hésablinatti. «Napak» ashni yégen ademning özimu «napak» bolatti. Shunga «matem tutqan» ademlarning hemmisi (bir mezigliche) «napak» dep hésablinatti. Emdi Xudaning jazasi bilen Israil yat el arisida herdaim «haram-napakliq» bilen uchrashqachqa, herdaim «napak» bolidu, shunga ularning «Xudaning öyige» özliri kirishi, shundaqla herqandaq «ash hediye»ni élip kirishi qet'iy men'i qilin'ghan. □ **9:5 «Emdi «jamaetlarning *ibadet* sorunliri» künide, «Perwerdigarning héyti» bolghan künide qandaq qilarsiler?»** — bu butperes xelqning «napak bolidighanliqi» «Perwerdigarning héytlirini tebrikliyemesliki», «ibadet sorunlirigha qatnishalmasliqi» qatarliqlar ulargha éghir kelgenliki belkim oqurmenlerge ghelite tuyulidu. Biraq eslide durus bolghan bu paaliyetler xurapiy ishlargha aylinip qalghandin kéyin, ular «bularni herdaim qilmisaq «yaman bolidu»» dep oylap, qorqup yürgen bolsa kérek. Tirik Xudadin qorqmay, xurapiyliq yoligha xilapliq qilishtin qorqush, herbir xelqge nahayiti nomus keltüridighan bir ishtur.

Ularning chédirlirini yantaq-tikenler basidu.□

⁷ Emdi hésablashish künliri keldi,
Yamanliq qayturidighan künlér keldi;

Israil buni bilip yetsun!

Séning qebhlikingning köplüki tüpeylidin,

Zor nepriting bolghini tüpeylidin,

Peyghember «exmeq», rohqa tewe bolghuchi
«sarang» dep hésablinidu.□

⁸ Peyghember bolsa Efraim üstige Xudayim bilen
bille turghan közetchidur;

Biraq uninggha barliq yollirida qiltaqlar qoyul-
ghan,

Xudasining öyidimu nepret uni kütmekte.□

⁹ Gibéahning künliridikidek ular özlirini chongqur
bulghighan,

U ularning qebhlikini ésige keltüridu,

Ularning gunahlrini jazalaydu.□

□ **9:6 «Andin Mémfis shehiri ularni kömüp qoyidu»** — Mémfis shehiri yoghan, heywetlik yer bolghanliqi üçün dangqi chiqqan. «Ularning qedirlik kümüş buyumlrini bolsa, chaqqaqlar igiliwalidu; ularning chédirlirini yantaq-tikenler basidu» — bu ayette «qedirlik kümüş buyumliri» we «chédirliri» bolsa kümüş bilen hellen'gen butlar, shundaqla shu butlarga «makan bolghan» chédirlar közde tutulushi mumkin. □ **9:7 «Emdi hésablashish künliri keldi»** — «hésablashish künliri» ibraniiy tilida «yoqlash künliri». □ **9:8 «Peyghember bolsa Efraim üstige Xudayim bilen bille turghan közetchidur; ... Xudasining öyidimu nepret uni kütmekte»** — heqiqiy peyghemberning dushmanliri (kahinlar we saxta peyghenberler bolsa kérek) hetta Xudaning ibadetxanisidimu uni qestlimekchi boluwatatti. □ **9:9 «Gibéahning künliridikidek ular özlirini chongqur bulghighan,...»** — Gibéah shehiride bechchiwazliq hem qatilliq yüz bergen, Israilni nahayiti shermendichilikte qaldurghan («Hak.» 17-19-bablar).

10 — Chöl-bayawanda üzüm uchrup qalghandek,
Men sen Israilni tapqan;
Enjür derixide tunji pishqan méwini körgendek,
ata-bowiliringlarni yaxshi körgenmen;
Andin ular «Baal-Péor»ni izdep bardi,
Özlirini ashu nomusluq nersige béghishlidi,
Ular özlirining «söygüchisi»ge oxshash yirginchlik
boldi. □ ■

11 Efraimning bolsa, shan-sheripi qushtek uchup
kétidu
— Xuddi tughulush bolup baqmighandek,
Hamile bolup baqmighandek,
Boyida apiride bolush bolup baqmighandek! □

12 Hetta ular perzentlirini chong qilghan bolsimu,
Men lékin ularni birini qaldurmay juda qilimen;
Berheq, ulardin ayrilip ketkinimdin kéyin, ularning
haligha way!

13 Men körginimde, Efraimning ehwali chimenzarda
tiklen'gen bir «Tur shehiri»dek idi;
Biraq Efraim balilirini qetl qilghuchigha chiqirip

□ **9:10** «Andin ular «Baal-Péor»ni izdep bardi» — «Baal-Péor» dégen but we bu butqa munasiwetlik nomussizliq «Chöl.» 25-babta xatirilen'gen. Démisekmu, bu ishlar Israil chöl-bayawanda yürgen waqitta yüz bergen. «Özlirini ashu nomusluq nersige béghishlidi, ular özlirining «söygüchisi»ge oxshash yirginchlik boldi» — démek, ular özliri choqun'ghan yirginchlik butqa oxshash boldi. Bashqa birxil terjimisi «...öz söyginige oxshash yirginchlik boldi». ■ **9:10** Chöl. 25:3; Zeb. 106:28 □ **9:11** «Efraimning bolsa, shan-sheripi qushtek uchup kétidu» — «Efraimning shan-sheripi» ularning pexri bolghan ewlad-perzentini körsitidu. Xuda ularni agahlanduriduki, ewlad-perzentinglar mewjut bolup baqmighandek bolisiler (12-ayetnimu körüng).

béridu.□

14 Ulargha bergin, i Perwerdigar — zadi néme bergining tüzük? — Ulargha bala chüshüp kétidighan baliyatqu, quruq emcheklerni bergin!□ ■

15 Ularning barliq rezillikini Gilgaldin tapqili bolidu;

Chünki Men shu yerde ulardin nepretlendim;

Ularning qilmishlirining rezilliki tüpeylidin,

Ularni öyümdin heydiwétimen;

Men ularni yene söymeymen;

Ularning emirlirining hemmisi tersaliq qilidu.□ ■

16 Efraim emdi uruwétildi;

Ularning yiltizi qaghjirap ketti, ular héch méwe bermeydu;

Hetta ular méwe bersimu,

Baliyatqusining söyümlük méwilirini öltürüwétimen.□

17 Méning Xudayim ularni chetke qaqti,

Chünki ular uninggha qulaq salmidi;

Ular eller arisida sersan bolidu.

□ 9:13 «Men körginimde, Efraimning ehwali chimenzarda tiklen'gen bir «Tur shehiri»dek idi» — «Tur» Liwan'gha jaylashqan küchlük we mustehkem port-dölet idi. Bashqa töt xil terjimisi bar. Ibraniy tilini chüshinish tes. □ 9:14 «Ulargha bala chüshüp kétidighan baliyatqu, quruq emcheklerni bergin!» — peyghemberning bu duasi belkim ularni balilarning qetl qilinishi azabini körmisun, dégenni bildüridu. ■ 9:14 Luqa 23:29 □ 9:15 «Ularning barliq rezillikini Gilgaldin tapqili bolidu» — «Gilgal» ularning ikkinchi chong butperes tawapgahi idi. ■ 9:15 Yesh. 1:23; Hosh. 4:15; 12:12 □ 9:16 «Ularning (Efraimning) yiltizi qaghjirap ketti, hetta ular méwe bersimu» — mushu yerde balilarni körsitidu. Ayetning ikkinchi qismini körüng.

10

Perwerdigarni izdesh waqti keldi!

¹ Israil baraqsan bir üzüm télidur;

U özi üçhün méwe chiqiridu;

Méwisi köpeygenséri u qurban’gahlarnimu köpeytken;

Zéminining éskilliqidin ular «ésil» but tüwrüklirini ya-sidi. □ ■

² Ularning köngli ala;

Ularning gunahkarliqi hazir ashkarilinidu;

U ularning qurban’gahlirini chéqip ghulitidu,

Ularning but tüwrüklirini buzuwétidu.

³ Chünki ular pat arida: «Bizde padishah yoq, chünki Perwerdigardin qorqmiduq;

Padishahimiz bar bolsimu, u bizge néme qilip béridu?» — deydighan bolidu. □ ■

⁴ Ular geplerni qiliwéridu, ehdini tüzüp qoyup yal-ghandin qesem ichidu;

□ **10:1** «Méwisi köpeygenséri u (Israil) qurban’gahlarnimu köpeytken; zéminining éskilliqidin ular «ésil» but tüwrüklirini ya-sidi» — demisekmu, bu qurban’gahlar we tüwrüklar butlarga atalghanidi. Bashqa birxil terjimisi: «U (Xuda) Israilning méwisini köpeytishi bilen, Israil qurban’gahliridiki but tüwrüklar köpeydi; U (Xuda) Øz zéminigha yaxshiliqni köpeytishi bilen, u (Israil) butlarga atalghan tüwrüklerni téximu yaxshi qildi». ■ **10:1** Hosh. 8:11

□ **10:3** «... ular pat arida: «Bizde padishah yoq, chünki Perwerdigardin qorqmiduq; padishahimiz bar bolsimu, u bizge néme qilip béridu?» — deydighan bolidu» — bu bésharet Israilning sürgün qilin’ghandin kéyin néme deydighanliqini körsitidu.

■ **10:3** Hosh. 3:4

Shunga ular arisidiki dewalishishlar étizdiki chöneklerge shumbuya ünüp ketkendek bolidu.□

⁵ Samariyede turuwatqanlar «Beyt-Awen»ning moziyi üçhün ghem-endishige chüshidu; «Beyt-Awen»dikiler derweqe uning üstige matem tutidu,

Uning «butperes kahin»lirimu uning üçhün shundaq qilidu;

Ular «Beyt-Awen»ning «shan-sheripi» üçhün azablinidu,

Chünki u sürgün qilindi!□

⁶ Berheq, shu nerse «Jédelxor padishah» üçhün hediye qilinip, Asuriyege kötürülüp kétildu;

Efraim iza-ahanetke qalidu,

Israil öz «eqli»din xijil bolidu.□

⁷ Samariyening bolsa, padishahi déngiz dolqunliri üstidiki xeshektek yoqilip ketti;

⁸ «Awen»diki «yuqiri jaylar», yeni «Israilning gunahi» bitchit qilinidu;

Qurban'gahlirini tiken-jighanlar basidu;

Ular taghlargha: «Üstimizni yépinglar!»,

□ **10:4** «Shunga ular arisidiki dewalishishlar étizdiki chöneklerge shumbuya ünüp ketkendek bolidu» — bashqa birxil terjimisi: «Shunga ularning béshigha chüshken jazalar étizdiki chöneklerge shumbuya ünüp ketkendek bolidu». □ **10:5**

«Samariyede turuwatqanlar «Beyt-Awen»ning moziyi üçhün ghem-endishige chüshidu,... ular «Beyt-Awen»ning «shan-sheripi» üçhün azablinidu» — «Beyt-Awen»ning «shan-sheripi», yeni mozay sheklidiki but bolsa, kinayilik gep, elwette. Oqurmenlarning éside boliduki, «Beyt-Awen» dégen sözning özi kinayilik geptur (menisi: «Yoq birnerse»ning öyi). □ **10:6** «shu nerse «Jédelxor padishah» üçhün hediye qilinip» — «Jédelxor padishah» Asuriye padishahini démekchi. Yuqiriqi 5:13-ayettiki izahatni körüng.

dönglüklerge: «Üstimizge örülüp chüshünglar!» — deydu. □ ■

⁹ — I Israil, Gibéahning künliridin bashlap sen gunah qilip kelding;

Ishlar shu péti turiwerdi;

Rezillikning baliliri üstige qilin'ghan jeng ularni Gibéahta bésiwetmidimu? □ ■

¹⁰ Men xalighinimda ularni jazalaymen;

Ular ikki gunahi tüpeylidin esirge chüshühške toghra kelgende,

Yat qowmlar ulargha hujum qilishqa yigihilidu. □

¹¹ Efraim bolsa köndürülgen bir inektur,

U xaman tépishke amraq;

Men uning chirayliq gedinini uprashtin ayap keldim;

□ **10:8** ««Awen»diki «yuqiri jaylar», yeni «Israilning gunahi» **bitchit qilnidu** — «Awen» («yoq nerse») yeni «Beyt-Awen». «Yuqiri jaylar» — butpereslik qilidighan mexsus jaylar. «Israilning gunahi» — ular choqun'ghan butni körsitse kérek. ■ **10:8** Yesh. 2:19; Luqa 23:30; Weh. 6:16; 9:6 □ **10:9** «— I Israil, Gibéahning künliridin bashlap sen gunah qilip kelding; ... rezillikning baliliri üstige qilin'ghan jeng ularni Gibéahta bésiwetmidimu?» — Gibéah shehirida bolghan rezil weqe (bechchiwazliq hem qatilliq) «Hak.» 17-19-bablarda xatirilen'gen. Bu ayetke qarighanda bu gunah shu künlerdin tartip Israildin ayrilmighan. Shu weqe bolghandin kéyin, Gibéahdikiler towa qilmidi, shuning bilen Israilning bashqa qebililiri ulargha qarshi jeng qilip ularni bitchit qilghan. Bésharetke qarighanda, bundaq bir jeng yene élip bérilishi kérek; lékin bu qétim pütkül Israilgha qarshi shundaq bir jeng bolidu. ■ **10:9** Hosh. 9:9 □ **10:10** «Ular ikki gunahi tüpeylidin esirge chüshühške toghra kelgende» — «ikki gunahi» néme ikenliki toghruluq alimlarning herxil Pereziliri bar. Israilning ikki jay (Beyt-El we Dan)da chong butni yasighanliqini körsitishi mumkin («1Pad.» 12-bab). Bu ayetning bashqa xil terjimiliri bar.

Biraq hazir uninggha boyunturuq sélip heydey-
men;

Yehuda yer heydisun!

Yaqup özi üçün yerni tirnilishi kérek.□

¹² Özünlargha heqqaniylik bilen téringlar,

Méhir-muhebbet ichide hosul alisiler;

Boz yéringlarni chanap échinglar;

Chünki Perwerdigarni izdesh waqti keldi,

— Ta U üstünlargha heqqaniyliqni yagh-
durghuche!■

¹³ *Biraq* siler rezillikni aghdurdunglar,

Qebihlik hosulini ordunglar,

Yalghanchiliqning méwisini yédinglar;

Chünki sen öz yolunggha, yeni baturliringning
köplükige ishinip tayanding;

¹⁴ Qowmliring arisida chuqan-süren kötürülidu;

Shalman jeng künide Beyt-Arbelni berbat qilghan-
dek,

Barliq qorghanliring berbat qilinidu;

(shu küni *Beyt-Arbeldiki* ana-balilar tengla pare-

□ **10:11** «Efraim bolsa köndürülgen bir inektur, u xaman tépishke amraq; Men uning chirayliq gedinini uprashtin ayap keldim; biraq hazir uninggha boyunturuq sélip heydey men; Yehuda yer heydisun! Yaqup özi üçün yerni tirnilishi kérek»

— déhqan özining amraq inikini (Xuda déhqan, Israil inek) téxi éghir emgekke salmighan, peqet xaman tépishke salghan (xaman tépish yénik ish hem tépilgen danlardin yéyeleydighanliqi üçün inek uninggha amraq, elwette). Biraq inek jayil bolup ketkechke (4:16ni körüng) hazir qattiq emgek künliri keldi: 12-ayet boyiche, Yehuda we Israil Xuda üçün «yer heydimise» (towa qilish jeryanidiki japaliq yolgha kirmise), ular belki Asuriye yaki Babil üçün qattiq emgek qilidighan bolidu. ■ **10:12** Yer: 4:3

pare qiliwétilmigenmu?) —□

¹⁵ Emdi uchigha chiqqan rezilliking tüpeylidin, Oxshash bir kün séning béshinggha chüshürüldü, i Beyt-El!

Tang seherdila Israilning padishahi pütünley üzüp tashlinidu.□

11

Israil, söyümlük balam! Séni qandaqmu tashlap qoyimen?

¹ Israil bala chéghida, Men uni söydüm, Shuning bilen oghlumni Misirdin chiqishqa chaqirdim.■

² Biraq ular *xelqimni* chaqiriwidi, Ular derhal huzurumdin chiqip ketti; Ular «Baal»largha qurbanliq qilishqa bashlidi,

□ **10:14** «Shalman jeng künide beyt-arbelni berbat qilghandek,...» — «Shalman» belkim Asuriye padishahi «Shalmanezzer III» yaki «Shalmanezzer V»ni, «Beyt-Arbel» belkim Galiliyediki «Arbéla»ni körsitishi mumkin. Tarixiy tepsilatlar hazir bizge namelum, biraq Israilgha bolghan agah nahayiti éniqtur. □ **10:15** «Oxshash bir kün séning béshinggha chüshürüldü, i Beyt-El!» — démek, ularning «Beyt-El»de qilghan rezillikliri öz béshigha «Beyt-Arbel»dikidek bir künni chüshürüdü. «Tang seherdila Israilning padishahi pütünley üzüp tashlinidu» — «tang seherdila» — démek, «jeng béshidila» (jeng adette seherde bashlinatti); yaki bolmisa «bek tézla» dégen menide. ■ **11:1** Mat. 2:15

Oyma mebudlarga isriq saldi.□

³ Efraimgha méngishni ögetküchi Özüm idim,

Uning qolini tutup we yölep —

Biraq özini saqaytquchining Men ikenlikimni ular bilmidi.

⁴ Men adimetchilikning köyünüş rishtiliri bilen, Söygüning tarliri bilen ularning könglini tartiwaldim;

Men ulargha xuddi éngikidin boyunturuqni éliwetküchi birsidek bolghanmen,

Égilip Özüm ularni ozuqlandurghanmen.

⁵ Ular Misirgha qaytidighan bolmamdu?

Asuriyelik derweqe ularning padishahi bolidighan emesmu?

— Chünki ular yénimgha qaytishni ret qildi!□

⁶ Qilich uning sheherliride heryan oynitilidu;

Derwazisidiki tömür baldaqlarni weyran qilip yep kétidu;

□ **11:2 «Biraq ular xelqimni chaqiriwidi, ular derhal huzurumdin chiqip ketti...»** — «ular» — butpereslerni yaki Israil Misirdin chiqqanda uchrighan «Moab»dikilerni we yaki Qanaan'gha kirgendin kéyin uchrashqan Qanaandikilerni körsitishi mumkin. Ayet üstidiki ikki bashqa közqarash ipadileydighan bashqa ikki terjimisi bar: (1) «Ular (peyghemberler) ularni chaqirghanséri, ular (Israil) özlirini ulardin (peyghemberlerdin) néri qildi»; (2) «Men (Xuda) ularni chaqirghanséri, ular özlirini huzurumdin néri qildi». Axirqi terjime miladiyedin ilgirigi 3-esirdiki «Séptuagint» (LXX) grék terjimisine egishidu. □ **11:5 «Ular Misirgha qaytidighan bolmamdu? Asuriyelik derweqe ularning padishahi bolidighan emesmu?»** — Israil Misir we Asuriyedin yadem izdep ularning yénigha «chiqti». Emdi bu ayette tilgha élin'ghan ularning «chiqish»i yaki «qaytish»i (1- we 2-ayetni körüng) bolsa qachqun musapir süpitide (Misirgha) yaki esir süpitide (Asuriyege) bolidu.

Bu öz eqillirining kasapitidur!

⁷ Berheq, Méning xelqim Mendin chetlep kétishke meptun boldi;

Ular Hemmidin Aliy Bolghuchigha nida qilip chaqirsimu,

Lékin héchkim ularni kötürmeydu.

⁸ Men qandaqmu séni tashlap qoyimen, i Efraim?

Men qandaqmu séni *düşmen*'ge tapshurimen, i Israil?!

Qandaqmu séni Admah shehiridek qilimen?!

Séni qandaqmu Zeboim shehiridek bir terep qilimen?!

Qelbim ich-baghrimda qaynap kétiwatidu,

Méning barliq rehimdiliqim qozghiliwatidu! □ ■

⁹ Ghezipimning qehrini yürgüzmeymen,

Ikkinchi yene Efraimni yoqatmaymen;

Chünki Men insan emes, Tengridurmen,

— Yeni arangda bolghan pak-muqeddes Bolghuchidurmen;

Men derghezep bilen kelmeymen. □

¹⁰ Ular Perwerdigarning keynidin mangidu;

U shirdek hörkireydu;

U hörkirigende, emdi baliliri gherbtin titrigen halda kélidu;

¹¹ Ular Misirdin qushtek,

□ **11:8** «Qandaqmu séni Admah shehiridek qilimen?! Séni qandaqmu Zeboim shehiridek bir terep qilimen?!» — «Admah» we «Zeboim» dégen sheherler éghir gunahliri tüpeylidin Sodom we Gomorra bilen teng asmandin yaghqan ot-gün'gürt teripidin pütünley halak boldi. ■ **11:8** Yar. 19:24 □ **11:9** «... Men derghezep bilen kelmeymen» — bashqa birxil terjimisi: «... Men sheherge (jazalashqa) kirmeymen.

Asuriye zéminidin paxtektek titrigen halda chiqip kélidu;

Shuning bilan ularni öz öylirige makanlashturimen, — deydu Perwerdigar.□

12

Ötken ishlarni eslep sawaq élinglar!

¹ Efraim Méni yalghan gepliri bilan kömüwétidu; Yehudamu Tengrige, yeni ishenchlik, Pak-Muqeddes Bolghuchigha tuturuqsiz boldi.

Efraimning yégini shamaldur,

U sherq shamilini qoghlap yüridu;

U künlep yalghanchiliq, zulum-zorluqni köpeytmekte;

Ular Asuriye bilan ehde tüzidu,

Shuningdek Misirgha may «soghiliri» kötürüp apir-

□ **11:11** «Ular Misirdin qushtek, Asuriye zéminidin paxtektek titrigen halda chiqip kélidu; shuning bilan ularni öz öylirige makanlashturimen» — Israïl (Efraim)dikilerdin beziler awwal Yehudadin panah tapqan, andin kéyin Yehuda bilan teng Babil impériyesige sürgün bolghan. Andin ular bilan teng Qanaan'gha (Pelestin'ge) qaytip kelgen — ajizliqta, «titrigen halda» qaytip kelgen («2Tar.» 9:1-3, «Ezra» 1-2-bab).

ilidu.□

² Perwerdigarning Yehuda bilenmu bir dewasi bar;

U Yaqupni yolliri boyiche jazalaydu;

Uning qilmishlirini öz üstige qayturidu.

³ U baliyatquda turup akisini tapinidin tutuwalghan,

Öz küchi bilen Xuda bilen élishqan;□ ■

⁴ U berheq Perishte bilen éliship, ghelibe qildi;

U yighlidi, Uninggha dua-tilawet qildi;

Xuda uni Beyt-Elde tépiwaldi,

□ **12:1** «Yehudamu Tengrige, yeni ishenchlik, Pak-Muqeddes Bolghuchigha tuturuqsiz boldi» — bashqa birxil terjimisi: «Yehuda yenila Xuda bilen bille hökümdarlıq qilidu, u Pak-Muqeddes Bolghuchigha sadıqtur». Bizningche 12-bab, 2-ayetke qarighanda bu xil terjimisi qet'iy mumkin emes. «Efraimning yéginı shamal-dur, u sherq shamilini qoghlap yürıdu» — démek, Efraim gépi tuturuqsız, «shamalgha baqquchi» el idi. «Shuningdek Misirgha may «soghiliri» kótürüp apirilidu» — bu «may» shübhısızki, Misirning yardımını élish üçün ewetilgen. □ **12:3** «U baliyatquda turup akisini tapinidin tutuwalghan,...» — oqurmenlerning éside barki, «Yaqup» dégen isimning menisi eslide: «U (Xuda) tapiningda bolsun» (démek, u Sen (Xuda) bilen bille bolsun); biraq Yaqup peyghemberge shu isimning qoyulushining sewebi: — (1) u akisinin tapinini tutqan (tughulghanda); (2) bu isimning «aldamchi» dégen köchme menisi bar; u kényinki künlerde akisini ikki qétim «rohiy miras»tin aldap qoyghan («Yar.» 25-bab). Axirda u bu aldamchiliqtin towa qilip, akisidin epu sorighan («Yar.» 33-babnimu körüng). ■ **12:3** Yar. 25:26; 35:9,10

We shu yerde bizge söz qildi; □ ■

⁵ — Yeni Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda,

— «Perwerdigar» bolsa Uning xatire namidur! □

⁶ Shunga sen, Xudaying arqiliq, Uning yénigha qayt;

Méhribanliq we adaletni qolungdin berme,
Xudayinggha ümid baghlap, Uni izchil kütkin.

Aldamchi sodiger

□ **12:4** «Xuda uni **Beyt-Elde tépiwaldi**» — ibraniy tilida «U uni Beyt-Elde tépiwaldi». Shunga bashqa bir xil terjimisi: «U (Yaqup) Uni (Xudani) tépiwaldi». «U **berheq Perishte bilen éliship, ghe-libe qildi; u yighlidi, Uninggha dua-tilawet qildi; Xuda uni Beyt-Elde tépiwaldi, we shu yerde bizge söz qildi;**» — bu tarixiy weqelerning ehmiyiti belkim: (1) Yaqup esli bir aldamchi; (2) biraq u étiqad arqiliq Xudaning Perishtisidin bext-beriketke we Xudaning iltipatigha érishken; (3) kéyin u bashqiche bir adem, étiqadliq, shepqetlik bolup chiqti (Israil dep ataldi). (4) Xuda esli bu ishlarni «Beyt-El»de (Yaqupni charqirghan waqtida) bashlighan, Yaqupqa, shundaqla ewladlirigha bext ata qilidighan wedilerni qilghan; (5) shunga Israil «Beyt-El»ning **heqiqiy ehmiyitini** eslishi kérek; (6) ular bu ishlardin sawaq alsunki, «Xuda ménimu (Yaqupqa oxshash) yaman aldamchiliqtin durus, étiqadliq ademge özgerteleydu»; (7) «shunga Xudaning küchige tayinip Uninggha qaytishim kérek». Weqeler «Yar.» 25-32-bablarda xatirilen'gen. Bashqa birnechche xil terjimiler uchrishi mumkin. ■ **12:4** Yar. 28:12, 19; 35:7, 14, 15

□ **12:5** «— **Yeni Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda, — «Perwerdigar» bolsa Uning xatire namidur!**» — oqurmenlarning éside barki, Yaqup özi bilen élishqan Perishtining namini sorighan. Shu chaghda u namini uninggha éytmighan. Kéyin Xuda bu namning «Yahweh» (terjimimizde, «Perwerdigar» déyilidu) ikenlikini Musa peyghemberge ayan qilip chüshendürgen (Yahweh — «Özgermes», «Ezeldin Bar Bolghuchi», «Ehdisige herdaim sadıq Bolghuchi» dégen menilerni öz ichige alidu). Shunga bu nam Israilgha ümid bérishi kérek idi.

⁷ Mana bu sodiger! Uning qolida aldamchiliq tarazisi bar;

U bozek qilishqa amraqtur.□

⁸ Efraim: «Men derweqe béyidim,

Özümge köp bayliqlarni toplidim;

Biraq ular barliq ejirlirimde mendin héch gunahiy qebihlikni tapalmaydu!» — deydu.□

⁹ Biraq Misir zéminidin tartip Men Perwerdigar séning Xudaying bolghanmen,

Men séni yene «*kepiler héyti*»dikidek chédirlarda turghuzimen!□ ■

Peyghemberlarning ehmiyiti

¹⁰ «Men peyghemberlerge söz qilghanmen,

□ **12:7 «Mana bu sodiger!»** — «sodiger» ibraniiy tilida «Qanaan» yaki «Qanaanliq» dégenlik bolidu. Démek, Efraim bir tereptin esli özi aldidin heydiwetken butperes Qanaanliqlargha oxshap qalghan; yene bir tereptin u «Yaqup»ning eslidiki «aldamchi» xaraktérida bolup, héch özgertilmigendur. □ **12:8 «ular... mendin gunahiy qebihlikni tapalmaydu»** — «gunahiy qebihlik» — démek, mende «qebihlikler bar, biraq éghir emes, «gunah emes»» dégen külkilik gep. «Men anche yaman adem emesmen» deydighan pozitsiyiler bugün'ge qeder hemmimizge tonushtur. □ **12:9 «Biraq Misir zéminidin tartip men Perwerdigar séning Xudaying bolghanmen, Men séni yene «kepiler héyti»dikidek chédirlarda turghuzimen!»** — ««kepiler héyti»dikidek» ibraniiy tilida «héyttiki künlerdikidek». «Chédirlarda turush» tilgha élin'ghandin kéyin shübhisizki, «kepiler héyti»ni körsetse kérek. Israil «Misirdin chiqish»tiki muhim sawaqlarni untughan. «Kepiler héyti» («kepe tikish héyti»)da Israil yette kün öyde emes, belki chédirlarda turushi kérek idi. Héyttiki bu ish ulargha eslidiki ajiz, kembeghel bashlinishini we «Insan peqet nan bilenla yashimaydu, belki Xudaning herbir sözige tayinip yashishi kérek» dégen muhim sawaq toghruluq eslitishi kérek idi. ■ **12:9** Yesh. 43:11

Alamet körünüshlerni köpeytkenmen,

Shundaqla peyghemberler arqiliq temsillerni
körsetkenmen.

11 Giléad qebihmu? Ular berheq peqet yarimaslar-
dur!

Ular Gilgalda torpaqlarni qurbanliq qilidu;

Ularning qurban'gahliri derweqe étiz qirliridiki
tash döwiliridek köptur! □ ■

12 (Yaqup Suriyeye qéchip ketti,

Shu yerde Israil xotun élish üçün ishligen;

Berheq, xotun élish üçün u qoylarni baqqanidi). ■

13 Perwerdigar yene peyghember arqiliq Israilni
Misirdin chiqirip qutquzghan,

□ **12:11** «Giléad qebihmu? Ular berheq peqet yarimaslar-
dur!» — mushu ayette «qebih» we «yarimas» dégen sözler
bir-birige oxshaydaydighan sözlerdur. «Ular Gilgalda torpaqlarni
qurbanliq qilidu; ularning qurban'gahliri derweqe étiz qir-
liridiki tash döwiliridek köptur!» — Hoshiya «Gilgal» («döwe»,
«deste», dégen menide) dégen yer nami bilen söz oyuni qilidu —
ular heqiqeten ismi-jismigha layiqtur . Hemme yéride köpligen
qurban'gahlirining bolushi bilen, Gilgal derweqe «étizdiki tash
döwiler»dek bir jay, xalas. Ayetning bashqa xil terjilirimu bar.

■ **12:11** Hosh. 4:15; 6:8; 9:15 ■ **12:12** Yar. 28:5; 29:20, 28

Peyghember arqiliq uningdin xewermu alghan. □
 14 Efraim *Xudaning* qehrini intayin qattiq qozghigan;
 Uning Rebbi u tökken qan qerzni uning gedinige artidu,
 Shermendilik-ahametini öz béshigha qayturidu.

13

«Men séni halak qilimen, i Israil!» — axirqi agahlandurush

¹ *Burun* Efraim söz qilghanda, kishiler hörmetlep titrep kétetti;
 U Israil qebililiri arisida kötürülgen;

□ **12:13** «Perwerdigar yene peyghember arqiliq Israilni Misirdin chiqirip qutquzghan, peyghember arqiliq uningdin xewermu alghan» — mushu ishlar (12-14-ayet) ispatlayduki, Efraim ejdadi bolghan Yaqupni heddidin ziyade izzetligen. Ularning temenna qoyghan «büyük ejdad»i Yaqupning allisidikiliri (Israil) peyghembersiz qalghan bolsa (démek, ularda Xudaning Rohining yétekchiligi bolmighan bolsa) u chöl-bayawanda yürüwatqan nahayiti bir «qachqun» yaki hetta Misirdin chiqmighan bir «ishlemchi» bolatti, xalas. U hergiz ulugh bir el bolup chiqmaytti. Biraq hazirqi Israil (bolupmu Efraim qebilisi) Xuda ewetken peyghemberler (Amos, Hoshiya, Yeshaya, Mikah)ni ret qilip, Xudani intayin ghezeplendüridu. Israilning mewjudluqi we hayatining her jehetliri ularning Xuda bilen bolghan rohiy munasiwitige baghliq idi. Israilning peyghemberliri bu ishni xelqning köz aldida körsitidu; peyghemberlerni sel chaghlash Xudaning Özini sel chaghlighan bilen barawerdur. Yaqup özi ahirida peyghember bolghan, elwätte («Yar.» 48-49 bablarni körüng).

Biraq u Baal arqiliq gunah qilip öldi.□

² Ular hazir gunahning üstige gunah sadir qilmaqta!

Özlidirge kümüshliridin quyma mebudlarni,

Öz eqli oylap chiqqan butlarni yasidi;

Bularning hemmisi hünerwening ejri, xalas;

Bu kishiler toghruluq: «Hey, insan qurbanligini qilghuchilar, mozaylarni söyüp qoyunglar!» déyilidu.□ ■

³ Shunga ular seherdiki bir parche buluttek,

Tézdin ghayip bolidighan tang seherdiki shebenemdek,

Xamandin qara quyunda uchqan paxaldek,

Tünglüktin chiqqan is-tütektek *tézdin* yoqap kétidu.

⁴ Biraq Misir zéminidin tartip Men Perwerdigar séning Xudaying bolghanmen;

Sen Mendin bashqa héch Ilahni bilmeydighan bolisen;

Mendin bashqa qutquzghuchi yoqtur.■

⁵ Men chöl-bayawanda, qurghaqchiliqning zéminida sen bilen tonushtum;

⁶ Ular ozuqlandurulup, toyun'ghan,

□ **13:1** «Burun) **Efraim söz qilghanda...**» — «Efraim» qebilining ejdadi bolghan Efraimni emes, belki qebilining awwalqi tarixini körsitidu. Musa peyghemberdin kéyin, Israilgha yétekligüchi bolghan Yeshua peyghember Efraimliq idi. □ **13:2** «**Bu kishiler toghruluq: «Hey, insan qurbanligini qilghuchilar, mozaylarni söyüp qoyunglar!» déyilidu**» — bashqa bir terjimisi: «U kishiler toghruluq: «Mana, qurbanliq qilghuchi ademler mozaylarni söyüp qoyuwatidu!» — déyilidu» — yaki bashqilar. Biraq ibraniy tilini chüshinish tes bolghini bilen, tilshunaslarning yéqinqi tetqiqatliiri boyiche, bu ayet derweqe «insan qurbanliqi»ni körsitishi mumkin. ■ **13:2** Hosh. 8:6 ■ **13:4** 2Sam. 22:32; Zeb. 18:31; Yesh. 43:11; Hosh. 12:10

Toyun'ghandin kéyin könglide tekebburliship ketken;

Shunga ular Méni untugan.■

⁷ Emdi Men ulargha shirdek bolimen;

Yilpizdek ularni yol boyida paylap kütimen;

⁸ Küchükiridin mehrum bolghan éyiqtek Men ulargha uchrap,

Yürek chawisini titiwétimen;

Ularni chishi shirdek neq meydanda yewétimen;

Daladiki haywanlar ularni yirtiwétidu.

⁹ Séning halakiting, i Israil, del Manga qarshi chiqqanliqing,

Yeni Yardemchingge qarshi chiqqanliqingdin ibarettur.

¹⁰ Emdi barliq sheherliringde sanga qutquzghuchi bolidighan padishahing qéni?

Séning soraqchi-hakimliring qéni?

Sen bular toghruluq: «Manga padishah we shahzadilarni teqdim qilghaysen!» dep tiligen emesmu? —

¹¹ Men ghezipim bilen sanga padishahni teqdim qilghanmen,

■ 13:6 Qan. 32:15; Hosh. 8:14

Emdi uni ghezipim bilan élip tashlidim. □ ■

¹² Efraimning qebihlik ching orap-qachilan'ghan;
Uning gunahi jughlinip saqlan'ghan; □

¹³ Tolghaq basqan ayalning azabliri uningha
chüshidu;

U eqilsiz bir oghuldur;

Chünki baliyatquning aghzi échilghanda, u hazir
bolmighan! □

¹⁴ Men bedel tölep ularni tehtisaraning küchidin
qutuldurimen;

Ulargha hemjemet bolup ölümdin qutquzimen;

Ey, ölüm, séning wabaliring qéni?!

Ey, tehtisara, séning halaketliring qéni?!

□ **13:11** «Men ghezipim bilen sanga padishahni teqdim qilghanmen, emdi uni ghezipim bilan élip tashlidim» — Israil Qanaan zéminini igiliwalghandin tartip, Xuda ulargha yétekchilik we sotchiliq qilidighan «batur hakimlar» yaki «sotchi-qutquzghuchi» dégen ixlasmen baturlarni ayrim-ayrim teminlep bergenidi. Israil Xudaning bu «ayrim-ayrim teqsimati»din narazi bolup, Samuil peyghemberning dewride Xudadin padishah («muqim» sulale tüzümi) tikleshni tiligen. Xuda Samuil peyghember arqiliq ularning telipini: «Manga ishenmeslikke barawer» dep naraziliqini körsitip, andin axirida Israilning birinchi padishahi Saulni tikligen («1Sam.» 8-12-bablar) ■ **13:11** 1Sam. 8:5; 15:23; 16:1

□ **13:12** «Efraimning qebihlik ching orap-qachilan'ghan; uning gunahi jughlinip saqlan'ghan» — démek, uning barliq qebihlik-gunahliri Xudaning jazalishi üçün obdan saqlanmaqta.

□ **13:13** «Baliyatquning aghzi échilghanda, u hazir bolmighan!» — yaki «baliyatquning aghzi échilghanda, u chiqmaydu!».

Men buningdin pushayman qilmaymen! □ ■

¹⁵ *Efraim* qérindashliri arisida «méwilik» bolsimu,
 Sherqtin bir shamal chiqidu,
 Yeni Perwerdigarning chöl-bayawandin chiqqan
 bir shamili kélidu;
Efraimning buliqi qurup kétidu, uning su béshi
 qaghjirap kétidu;
 U *shamal* xezinisidiki barliq nepis qacha-

□ **13:14** «tehtisara» — ölgenlarning rohliri baridighan jay. «...
**Ey, ölüm, séning wabaliring qéni?! Ey, tehtisara, séning ha-
 laketliring qéni?! Men buningdin pushayman qilmaymen!»** —
 alimlar bu ayet üstide ikki xil pikirde. Beziler mundaq ter-
 jime qilidu: — «Men ularni tehtisaraning küchidin qutulduramdi-
 men? Men ularni ölümdin qutquzamdimen? Ey, ölüm, wabalir-
 ingni chiqar! Ey, tehtisara, halaketliringni chiqar! Men ulargha
 (Israilgha) héch rehim qilmaymen». Bu terjime aldi-keynidiki
 ayetlerge maslashqan bolsimu, biz yuqiriqi terjimige qayilmiz.
 Chünki: (1) ibraniy tilida ayetning birinchi jümliside soal yüklimesi
 yoq, u addiy bir «bayan jümle». (2) Xuda Hoshiya peyghember
 arqiliq bergen birnechche bésharetlerde, Israilgha bolghan qattiq
 eyibini yetküzüshi bilen teng kütülmigen yerdin Israilgha chong
 ümidlernimu körsitidu (mesilen, 1:9-10, 8:11); (3) Injilda rosul Pawlus
 bu ayetlerni shundaq chüshendürüp béridu («1Kor.» 15:55-56, «Weh.»
 20:13-14ni körüng); (4) tékistning ikkinchi qismining terjimisi: «Men
 (Özüm) sanga halaket bolimen, i tehtisara!... sanga waba bolimen,
 i ölüm! Men silerge héch rehim qilmaymen» bolush éhtimalgha bek
 yéqin. Yene mumkinchiligi barki, ayetning eng axirqi qismi: «Men
 Özümni héch ayimaymen!» dégen menide bolidu — démek, Xuda
 Israilni qutquzush üçün herqandaq bedel töleshke teyyardur.

■ **13:14** Yesh. 25:8; 1Kor. 15:55

quchilarni bulang-talang qilidu. □

¹⁶ Samariyening öz gunahi öz zimmisige qoyulidu;
Chünki u öz Xudasigha boynini qattiq qilghan;
Ular qilich bilen yiqilidu,
Bowaqliri pare-pare qilip chéqiwétilidu,
Hamilidar ayalliri yériwétilidu. ■

14

Israilning kelgüside towa qilishi, qutquzulup eslige keltürülüshi

¹ I Israil, Perwerdigar Xudayingning yénigha ikkilenmey qaytip kel!

Chünki öz qebihliking bilen putliship yiqilghansen. ■

² Özünglar bilen bille sözlerni épkélinglar,

Perwerdigarning yénigha qaytinglar;

Uninggha: — «Barliq qebihlikni kechürgeysen,

Shapaet bilen bizni qobul qilghaysen,

□ **13:15** «Efraim qérindashliri arisida «méwilik» bolsimu» — «Efraim» dégen isimning özi «méwilik» dégen menide. Mushu ayettiki «méwe» perzentlerni körsitidu (14-ayetnimu körüng). «Sherqtin bir shamal chiqidu» — Qanaan'gha (Pelestin'ge) nisbeten eng dehshetlik shamal sherq shamilidur. Ularni nabut qilidighan Asuriye qoshuni derweqe sherqtin kélidu. «xezinidiki nepis qacha-quchilar» — Efraimdiki «kélishken chokan-qizlar»ni körsitishimu mumkin (16-ayetnimu körüng). ■ **13:16** Hosh. 10:14

■ **14:1** Hosh. 12:7

Shuning bilan biz Sanga lewlimizdiki «buqa *qurbanliqlar*»ni tutimiz — denglar.□

³ — «Asuriye bizni qutquzmaydu,

Atlarga minmeymiz;

Biz hergiz öz qolimiz yasighiniga: — «Xudayimiz!»
démeymiz;

Chünki Sendinla yétim-yésirlar rehim-shepqet tapidu».□

⁴ — Men ularni «arqigha chékinishliri»din saqaytmen,

Men ularni chin könglümdin xalap söyimen;

Chünki Méning ghezipim uningdin yandi.

⁵ Men Israilgha shebnemdek bolimen;

U niluperdek berq uridu,

Yiltizliri Liwan *kédir* derixidek yiltiz tartidu;

⁶ Uning bixliri shaxlap yéyilidu,

Uning güzelliki zeytun derixidek,

Puriqi Liwan *kédiriningkidek* bolidu.

⁷ Xelq qaytip kélip, uning sayisi astida olturidu;

Ular ziraetlerde yashnaydu,

Üzüm télidek chécekleydu;

Liwanning sharabliri *aghzida qalghandek*, éside

□ **14:2** «...«buqa **qurbanliqlar**»ni **tutimiz** — «buqa qurbanliqlar» Xudagha atap béghishlinidighan «köydürme qurbanliq»lar ichide eng qimmatlik qurbanliq idi. Mushu yerde köchme menide ishletken, elwette. U «lewlimizdiki mol ibadet-medhiye»ni körsitidu. Bashqa birxil terjimisi: «lewlimizdiki méwini tutimiz». □ **14:3** «Chünki **Sendinla yétim-yésirlar rehim-shepqet tapidu**» — bu söz Hoshiyaning balilirining öz dadisi bilan bolghan kechürmishini eks ettürgen bolidu.

shérin qalidu. □

⁸ Efraim: «Méning butlar bilen yene néme karim!»
— deydighan bolidu.

«Men uninggha jawab bérimen, uningdin xewer alimen!

«Men yapyéshil bir qarighaydurmen».

«Séning méweng Mendindur!» □

⁹ Kim dana bolup, bu ishlarni chüshiner? Chéchen bolup, bularni biler?

Chünki Perwerdigarning yolliri durustur,

Heqqaniylar ularda mangidu;

Biraq itaetsizler ularda putliship yiqilidu. ■

□ **14:7** «Liwanning sharabliri aghzida qalghandek, éside shérin qalidu» — ibraniy tilida: «Uning esletmisi Liwandiki sharabningkidek bolidu». □ **14:8** «Efraim: «Méning butlar bilen yene néme karim!» — deydighan bolidu» — bashqa bixil terjimisi: «U (Xuda Efraimgha) «I Efraim, Méning butlar bilen néme alaqem bolsun!» — deydu». ■ **14:9** Pend. 10:29

Muqeddes Kalam (latin yéziq)
The Holy Bible in the Uyghur language, written in
Latin script

Copyright © 2010 Mukeddes Kalam - Uyghur Bible Translation Committee

Language: Uyghur tili (Uyghur)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.

You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

You include the above copyright and source information.

If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.

If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2021-09-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 12 Sep 2021

b6bd0959-14d2-5233-b340-6f210a8f13c5